

GENEESKUNDIG TIJDSCHRIFT VOOR NEDERLANDSCH-INDIË

Uitgegeven door de
Vereeniging tot Bevordering der Geneeskundige
Wetenschappen in Ned.-Indië. Verschijnt wekelijks.

Redactie: Kebon Sirih 42, Batavia-C.

C. BONNE, Gérant,

G. BRAS, 2e Redacteur.

Commissie van Advies:

J. E. Dinger, voorzitter; A. Siegenbeek van Heukelom,
A. W. Mulock Houwer, H. Müller, Kwa Tjoan Sioe, R. D.
W. K. Asikin, A. Bonebakker, P. M. van Wulfften Palthe.

Voor advertenties en abonnementen: fa. G. KOLFF & Co.
Adresveranderingen, klachten over toezending enz. adresseeren
aan den wnd. Secretaris der Vereeniging: W. MOOY,
Koningsplein Oost 16, Batavia-C. Thesaurier: J. A. FISCHER,
Parapattan 10, Batavia-C.

Deel 81, Afl. 34, 26 Augustus 1941.

I N H O U D:

	Blz.
Zuid-Afrika en wij	1782
Oorspronkelijke bijdragen:	
Mej. W. KEERS: Anthropologische Beschouwingen over de bewoners van Zuid-West en Zuid-Midden Celebes	1783
Verslagen en Berichten	1836

Anthropologische Beschouwingen over de bewoners van Zuid-West en Zuid-Midden Celebes¹⁾,

DOOR

Mej. W. KEERS, Soerabaia.

Het oorspronkelijke doel van dit onderzoek was één der Toradja-groepen aan een grondige studie te onderwerpen. Hier-toe viel de keus op de bevolking rondom Makale en Rante Pao, die het dal van de Sa'dan-rivier en haar zijtakken bewonen en daarom Sa'dan-Toradja's heeten. Door een gunstige gelegenheid was het mogelijk ook wat menschen uit een meer Noordelijke groep, de Rongkong-Toradja's te meten en verder werd het onderzoek uitgebreid met Boegineezen en Makassaren.

Onder Toradja's verstaat men in het algemeen de bewoners van Midden-Celebes, zij zijn op verschillende wijzen in groepen te verdeelen, b.v. naar het land dat ze bewonen of de taal die ze spreken.

Zoo onderscheidt men:

1. *De Zuidgroep* (Sa'dan-, Mamasa-, Rongkong- en Makki-Toradja)
2. *De Oostgroep* (vooral om het Possomeer).
3. *De Westgroep* (verschillende groepen ten Zuiden van Paloe).

De andere indeeling heeft meer speciaal betrekking op het ontkenningwoord, zoodat de hierboven genoemde groepen de volgende namen krijgen:

1. Tae'-Toradja (tae' = neen)
2. Bare'e- „ (bare'e = neen)
3. Verschillende groepen met verschillende talen o.a. Koelawisch en Parigisch.

De beide onderzochte Toradja-groepen behooren dus tot de Zuidgroep en hangen ten nauwste met elkaar samen.

De Boeginees die de bewoner van het Zuid-Westelijk schier-eiland is, vestigde zich vooral langs de kust en drong langzaam van daar naar binnen; dit proces gaat nog steeds verder, zoodat vele groepen van de Sa'dan-Toradja's ook reeds een vermenging met Boegineezen hebben ondergaan. Dit maakte het noodzakelijk deze laatste in dit onderzoek te betrekken.

¹⁾ Bij de redactie ontvangen 15 April 1941.

De Boeginees is ook de bewoner van Loewoe', het land dat in het Noord-Westen de Bone-golf afsluit en grenst aan het Rongkong-Toradja-gebied, waar hij ook langzaam in doordringt.

De Makassaren tenslotte vormen een kleine bevolkingsgroep, die onderscheiden worden van de Boegineezen en die uitsluitend het land om Makassar en de Zuid-Westelijke punt van het schiereiland bewonen.

In dit artikel zullen na elkaar de verschillende groepen behandeld worden te beginnen met de Rongkong-Toradja, niet omdat deze groep het uitvoerigste werd bewerkt, maar omdat zich in dit materiaal een stamkampong bevindt, waarvan de anthropologische kenmerken ons de Sa'dan-Toradja beter doen begrijpen.

Voor wij hiertoe overgaan zou ik gaarne nog enkele opmerkingen willen maken.

Over het algemeen genomen zijn de Sa'dan-Toradja's een vrij homogene groep, waar tusschen de bewoners van de verschillende landstroken minder verschillen optreden dan men dit b.v. op de Kleine Soendaeilanden vindt.

Toch is het bij een wat langer verblijf niet moeilijk drie op den voorgrond tredende componenten te vinden die deze bevolking opbouwen.

Tenslotte bleek dat deze zich in het geheel Zuid-Westelijke schiereiland handhaven, ook al is de verhouding, waarin ze optreden anders en overheerscht daar de Boeginees. Kent men echter de bewoner van de Toradjalanden dan ontdekt men tusschen de Boegineezen ieder keer weer Toradja-elementen.

Naar aanleiding hiervan zou ik er nog eens met nadruk op willen wijzen, dat anthropologisch werk zich over een zoo groot mogelijk geografisch oppervlak moet uitstrekken, daar men de meeste bevolkingsgroepen pas goed kan duiden als men de omgevende ook kent.

Voor Zuid-West en Zuid-Midden Celebes zou ik de volgende typen willen onderscheiden:

1. *De Proto-Maleier*, die, vooral als men deze reeds op andere plaatsen in de archipel heeft waargenomen onmiddellijk te herkennen is. Ik meen in deze de vroegere bewoner van dit geheele gebied te moeten zien, en zal hem verder onder de naam Toradja aanduiden.

2. Een *Deutero-Maleier*, die uitgesproken Mongoolsche kenmerken heeft en wel in veel sterkere maten als ze onder de Deutero-

Maleiers op Java en Sumatra worden gevonden en die ons meer doet denken aan de bewoners van het vaste land van Azië.

Zooals bekend is, neemt men aan dat de bewoners van deze archipel van het vaste land van Azië afkomstig zijn en deze eilanden langs twee wegen hebben bereikt, de eerste over Malakka — Sumatra en zoo verder; de tweede via de Philippijnen. Daar ik de Deutero-Maleier, zooals hij onder de Sa'dan-Toradja gevonden wordt ook op foto's zag van de meer noordelijk woonachtige Toradjagroepen en ook op die van de Philippijnen, geloof ik dat we moeten aannemen dat deze mensch Celebes vanuit het Noorden bereikte en zich van daar uit over het eiland verspreidde ¹⁾. Korthedshalve zal deze groep verder met de letters M. D. M. worden aangegeven. (Mongoolsche Deutero-Maleier).

3. De *Boeginees*, sterk brachycephaal, die vanaf de kusten dieper het land indringt en wiens kenmerken later uitvoerig zullen worden besproken.

Mijns inziens zijn dit de drie hoofdtypen die steeds weer op andere wijzen gemengd, het aanzien geven tot de verschillende groepen die dit gebied bevolken.

Nu rijst echter onmiddellijk de vraag of van de Negrito en de Wedda, die algemeen worden beschouwd als de oerbevolking van dit eilandenrijk niets meer te vinden is. Met beslistheid zou ik willen zeggen, dat de eerste, de Negrito, zeker op Celebes voorkwam. Hij is echter geheel opgegaan in de latere bevolkingslagen, zoodat slechts zelden een vrij goed type te voorschijn komt. Daar hij mij echter van elders zeer goed bekend was, vielen de verschillende kenmerken hier en daar onder de bevolking voorkomend mij onmiddellijk op. De meeste hiervan werden door mij aangetroffen in Pangala betoel, verder in Tamparan, Balepe, Palesan, alle Sa'dan-Toradja streken.

Wat de Wedda betreft zou ik mij liever iets minder beslist willen uitlaten. Wel meen ik hier en daar duidelijke Weddakenmerken te hebben gevonden, maar daar deze minder opvallend zijn

¹⁾ Zendeling H. POL te Sangalla' was zoo vriendelijk mij nog juist 't volgende verhaal mede te deelen, dat hem verteld werd in het Sa'dan Toradjaland. In het Noorden lag een groot en machtig rijk, dat echter veel van zeeroovers had te lijden. Men besloot deze te verdrijven; 500 mannen rustten zich uit en gingen in prauwen de vijand tegemoet. Er stak echter een hevige storm op, zoodat ze afdreven en tenslotte op Celebes landden. Hier bleven ze en trokken dieper het eiland in.

dan die der Negrito's en ook in minder aantal, door mij werden aangetroffen, meen ik op grond van dit anthropologisch onderzoek niet met zekerheid te mogen zeggen dat zij bewoners van Celebes waren, ook al is dit waarschijnlijk. Dit laatste wordt wellicht nog ondersteund door het merkwaardige feit dat ik meen ze gevonden te hebben in Boeka (Rongkōng-Toradjagebied), Pangala' betoel (Sa'dan-Toradjagebied) en Limbong (Makassaarsch land) dus verspreid over het geheel door mij bewerkte gebied.

Over de Wedda's zooals de SARASIN's ze meenden aan te treffen onder de Toala's, een groep die in de bergen in het midden van het schiereiland woont, wil ik liever later uitvoeriger terugkomen. Toch dient hier vermeld, dat de SARASIN's meenen dat de WEDDA's als oerbevolking over het geheele eiland voorkwamen.

De drie bovengenoemde typen werden het eerst door mij op het oog onderscheiden, zonder de maten in aanmerking te nemen. Door het cijfermateriaal werd dit onderscheid echter volkomen bevestigd, zooals uit het onderstaande zal blijken.

Voor de Toradja evenals voor de Boeginees was het eenvoudig om hun specifieke kenmerken te bepalen, met de Mongoolsche Deutero-Maleier was het echter anders gesteld. Het bleek al spoedig dat hij wat de maten betreft steeds weer tusschen de Toradja en de Boeginees in lag. Wat door het groote verschil dat beide laatste groepen hebben zeer voor de hand ligt.

Door tenslotte drie (bewerkte) groepen te nemen, die mijns inziens het best de drie typen vertegenwoordigden en van deze alle hoofdlengthen en -breedten uit te zetten in een stipdiagram ¹⁾ bleek dat het hoofdverspreidingsgebied van deze typen op verschillende plaatsen lag.

De jukboogbreedte en morphologische gezichtshoogte op dezelfde wijze bewerkt bleken dergelijke verschillen op te leveren al hoewel minder mooi, daar de jukboogbreedte weinig verschillend is.

Door van alle gemeten groepen dergelijke voorstellingen te maken, gelukte het mij met behulp van bovenstaande gegevens,

¹⁾ Onder een stipdiagram wordt het volgende verstaan. Men neemt twee lijnen die een hoek met elkaar maken, op beide wordt een bepaalde maat uitgezet b. v. op de eene de hoofdlength, op de andere de hoofdbreedte, en iedere waarneming, wordt als een stip in het vlak tusschen deze lijnen voorgesteld.

hun samenstelling te bepalen. Zoo viel mijn materiaal tenslotte uitéén in groepen die wat samenstelling der bevolking aangaat onderling overeenstemde.

De vergelijking van de overige kenmerken, en de aantekeningen tijdens het meten gemaakt toonden aan dat een dergelijke groepeerings volkomen gerechtvaardigd is, zooals het onderstaande zal aantonen.

Voor ik hiertoe overga zou ik dank willen brengen aan alle wetenschappelijke inrichtingen die door financiële steun dit werk mogelijk maakten ¹⁾, als ook aan het Binnenlandsche Bestuur dat mij zeer behulpzaam was evenals aan de Dienst van de Volksgezondheid.

Een apart woord van dank zou ik willen richten tot Dr. H. VAN DER VEEN, taalgeleerde van het Bijbelgenootschap in de Sa'dan Toradjalanden en Dr. A. A. CENSE, taalambtenaar te Makassar voor de vele waardevolle inlichtingen die ze zoo vriendelijk waren mij te geven.

A. De Rongkong-Toradja.

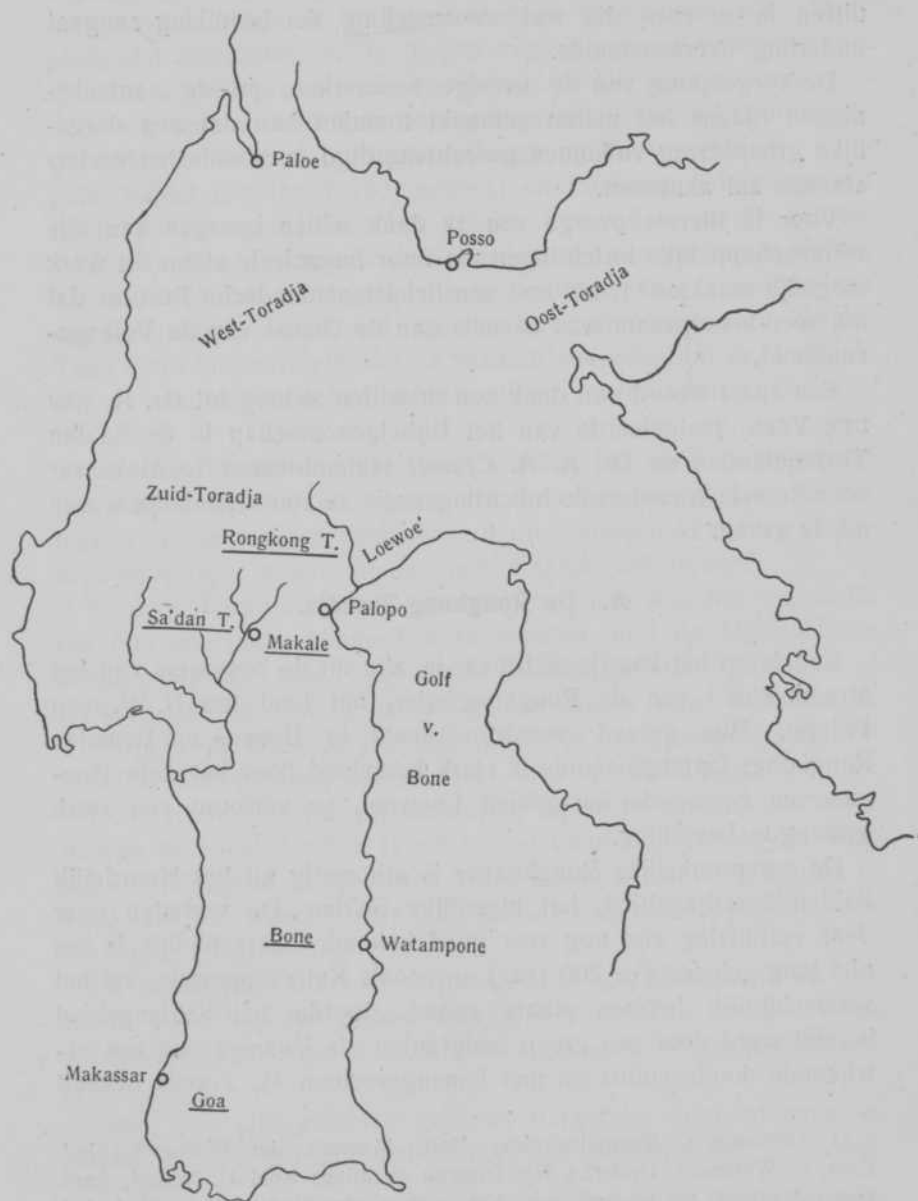
Zooals op het kaartje zichtbaar is, zijn dit de bewoners van het stroomgebied van de Rongkongrivier, het land ten N.W. van Palopo. Hun gebied wordt verdeeld in Boven- en Beneden Rongkong; laatstgenoemde is sterk beïnvloed door het door Boegineezen bewoonde kustgebied Loewoe', en vertoont een sterk gemengde bevolking.

De oorspronkelijke Rongkonger is afkomstig uit het Noordelijk Sa'dan-Toradjagebied, het eigenlijke Sa'dan. De verhalen over deze verhuizing zijn nog zeer goed bekend, waarschijnlijk is het niet lang geleden (± 200 jaar) en zooals KRUYT opmerkt, zal het waarschijnlijk hebben plaats gehad, doordat het Sa'dangebied bereikt werd door een groep emigranten die kwamen met een afwijkende doodencultus en met hanengevechten ²⁾. Zooals bekend

¹⁾ GRESHOFF's Rumphiusfonds; Holl. Maatsch. der Wetensch.; Ind. Com. v. Wetensch. Onderz.; JAN DEKKER stichting; Koninkl. Nederl. Aard. Gen.; Maatsch. ter bevord. v. h. Nat. onderz. der Nederl. Kol.; Ned. Ind. Bur. v. Anthropol.; Ned. Nat. Bur. v. Anthropol.; Prov. Utr. Gen. v. Kunsten en Wetensch.

²⁾ KRUYT: De To Rongkong in Midden-Celebes.

Bijdrage tot de T. L. en V. K. van N.-I. Dl. 76 Afl. 3-4-'20.

veroorzaakt het binnendringen van vreemdelingen dikwijls het wegtrekken van de oorspronkelijke bevolking.

Nu is het merkwaardige dat in het Noordelijke Sa'dan, dus de streek waar de Rongkong-Toradja uit wegtrok door mij zeer veel van deze Mongoolsche Deutero-Maleiers werden aangetroffen, en dat deze in de stamkampong der Rongkongers praktisch niet voorkomen.

Onwillekeurig is men nu geneigd zich af te vragen of deze M.D.M. degene was waarvoor de Rongkongers uitweek? En dan denkt men verder aan het merkwaardige verschijnsel dat de Sa'dan Toradja vroeger zijn dooden in kisten bijzetten, iets wat de Rongkonger nog doet, maar dat hij nu sinds betrekkelijk kort grafkamers hoog in de rots uitholt.

Wie leerden hem dit? Hebben deze M.D.M. zich in zoo groote getale door de Sa'dan bevolking verspreid, dat zij de doodencultus veranderde?

Dit zijn echter slechts gedachten die zich onwillekeurig opdringen maar waar een uitgebreid ethnologisch onderzoek eerst het antwoord op zal kunnen geven.

Gaan we er nu toe over de anthropologische kenmerken van de Rongkong-groep nader te bekijken. Van deze menschen werden 311 personen gemeten, uitsluitend mannen. Ze zijn afkomstig uit Boeka, een stamkampong van Boven-Rongkong en uit Parara en Tandoeng, die beide in Beneden-Rongkong liggen en dus een gemengde bevolking van Toradja's en Boegineezen hebben. Zooals reeds gezegd is in Boeka de M.D.M. zeldzaam terwijl hij in de andere plaatsen meer voorkomt. Daar Boeka ook geen merkbare Boegineesche invloed heeft, meen ik dat dit de plaats is waar, wat mijn materiaal betreft de meest zuivere Toradja voorkomt en zou ik de kenmerken van deze groep willen gebruiken als uitgangspunt om daarmee de Sa'dan-Toradja's te kunnen duiden.

Alleen is nog te vermelden dat in Boeka verschillende menschen kenmerken vertoonden die mij aan Wedda's deden denken.

Ter verduidelijking werden in de lijsten de cijfers van Oelawan toegevoegd, dit is een streek in het Boegineesche land, waar mijns inziens een vrij zuivere Boegineesche bevolking woont. Daarom zullen ook in dit hoofdstuk de kenmerken van de Toradja's en de Boegineezen worden behandeld en met elkaar worden vergeleken.

Lich. lengte ¹⁾	M.	6	v.	m.	n.	Vershil ²⁾ tusschen
Boeka.....	155,995	6,04	3 872	0,67	81	Oelawan-Boeka 4,36
Tandoeng.....	156,982	5,93	3,778	0,63	88	
Parara.....	155,834	5,61	3,600	0,47	142	
Oelawan.....	159,82	5,54	3,46	0,566	97	

Hoewel beide, zoowel Toradja als Boeginees klein zijn te noemen, is er toch een statisch betrouwbaar verschil en is de Boeginees beslist grooter.

Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	187,074	6,27	3,352	0,70	81	Oelawan-Boeka — 9,49
Tandoeng.....	183,045	6,94	3,791	0,74	88	
Parara.....	181,395	6,82	3,760	0,57	142	
Oelawan.....	178,29	5,95	3,34	0,607	96	

Hoofdbreedte						
Boeka.....	143,235	6,16	4,301	0,68	81	Oelawan-Boeka 7,48
Tandoeng.....	149,114	5,20	3,487	0,55	88	
Parara.....	147,106	6,10	4,147	0,51	142	
Oelawan.....	149,59	4,98	3,33	0,508	96	

Hoofdindex						
Boeka.....	76,682	3,59	4,682	0,40	81	Oelawan-Boeka 9,90
Tandoeng.....	81,587	4,39	5,381	0,47	88	
Parara.....	81,279	5,16	6,349	0,43	141	
Oelawan.....	83,990	6,07	7,23	0,62	96	

Hoofdlengte in % ¹⁾		Boeka	Tandoeng	Parara	Oelawan
Zeer lang	(200 en meer)	1,23	5,68	—	—
Lang	(190 — 199)	37,04	28,41	11,19	4,17
Middelm. lang	(182 — 189)	40,74	47,73	41,26	25,—
Kort	(181 en minder)	20,99	18,18	47,55	70,83

¹⁾ De lich. lengte is in cm gegeven, de overige maten in mm.

²⁾ Het verschil tusschen de gemiddelden werd berekend volgens de formule $\frac{M_1 - M_2}{\sqrt{(m_1^2 - m_2^2)}}$; om statistisch betrouwbaar te zijn moet het verschil 3 of meer dan 3 bedragen.

Hoofdbreedte in %		Boeka	Tandoeng	Parara	Oelawan
Zeer smal	(138 en minder)	22,22	1,14	9,15	—
Smal	(139 — 149)	62,96	53,41	52,11	47,92
Middelst. breed	(150 — 158)	12,35	43,19	36,62	46,88
Breed	(159 en meer)	2,47	2,27	2,11	5,21

Hoofdindex in %		Boeka	Tandoeng	Parara	Oelawan
Dolichocephaal	($\times$ — 75,9	38,27	7,95	14,29	1,04
Mesocephaal	(76,0 — 80,9)	51,85	37,50	31,43	22,92
brachycephaal	(81,0 — 85,4)	8,64	36,38	35,71	38,54
Hyperbrachycephaal	(85,5 — 91,0)	1,23	15,90	15,—	34,37
Isocephaal	(91,0 — $\times$)	—	2,27	3,57	3,13

Boeka, de stamkampong, heeft een lange of middelmatig lange hoofdvorm, die uitgesproken smal is. De index ligt in de mesocephale of dolichocephale groep. Van deze laatste vinden we zelfs 38,27% een hoog percentage, zoodat de vraag opkomt of de vermeende Wedda-resten hier van invloed op zijn geweest.

Oelawan, het echte Boegineesche land, heeft korte hoofden, die smal of middelmatig breed zijn, zoodat de index overwegend brachycephaal is zelfs voor 34,17 hyper- en voor 3,13% isocephaal.

De hoofdlengete van de Toradja is aanzienlijk grooter, de hoofdbreedte aanzienlijk kleiner dan bij de Boeginees.

Het karakter van Parara en Tandoeng als menggroep blijkt duidelijk uit de cijfers.

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.	Verskil tusschen
Boeka.....	135,654	5,44	4,010	0,60	81	Oelawan-Boeka 1,38
Tandoeng.....	137,216	5,05	3,680	0,54	88	
Parara.....	135,280	5,37	3,970	0,45	143	
Oelawan.....	136,73	4,84	3,54	0,494	96	
Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.	Verskil tusschen
Boeka.....	116,938	5,04	4,310	0,56	80	Oelawan-Boeka 8,39
Tandoeng.....	—	—	—	—	—	
Parara.....	117,835	5,38	4,566	0,46	139	
Oelawan.....	123,64	5,60	4,54	0,568	97	

Index. morph. jukb.	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	83,670	4,50	5,378	0,50	80	Oelawan-Boeka 10,18
Tandoeng.....	—	—	—	—	—	
Parara.....	86,705	4,72	5,444	0,45	108	
Oelawan.....	90,96	5,01	5,51	0,512	96	

De jukboogbreedte is bij Toradja's en Boegineezen weinig verschillend, beide zijn middelmatig breed.

De morphologische gezichtshoogte is bij de Toradja klein, bij de Boeginees middelmatig lang, tusschen beide is een betrouwbaar verschil, wat ook het geval is met de index.

Kaakhoekbr.	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	105,627	5,05	4,781	0,58	75	Oelawan-Boeka geen
Tandoeng.....	—	—	—	—	—	
Parara.....	—	—	—	—	—	
Oelawan.....	105,86	5,47	5,16	0,564	94	
Kl. voorhoofdbr.	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	107,383	4,04	3,762	0,45	81	Oelawan-Boeka geen
Tandoeng.....	—	—	—	—	—	
Parara.....	—	—	—	—	—	
Oelawan.....	106,94	3,71	3,47	0,378	96	

Kaakhoeksbreedte en voorhoofdsbreedte geven tuschen deze twee groepen geen verschillen te zien.

Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	53,013	3,31	6,244	0,37	80	Oelawan-Boeka geen
Tandoeng.....	52,043	3,42	6,571	0,29	140	
Parara.....	—	—	—	—	—	
Oelawan.....	53,38	3,70	6,94	0,375	97	
Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	39,012	3,21	8,228	0,36	80	Oelawan-Boeka geen
Tandoeng.....	37,607	2,64	7,020	0,22	140	
Parara.....	—	—	—	—	—	
Oelawan.....	38,77	2,66	6,82	0,27	97	

Neusindex	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Boeka.....	73,828	7,45	10,091	0,83	80	Oelawan-Boeka geen
Tandoeng.....	72,319	6,41	8,864	0,55	138	
Parara.....	—	—	—	—	—	
Oelawan.....	72,94	6,76	9,26	0,68	97	

Tusschen de neuslengte en neusbreedte is ook geen verschil te constateeren. Voor Boeka vinden we 64,56% mesorhien, voor Oelawan 55,67%.

De vorm van de *kin* waarbij deze dadelijk naar achteren wijkt zoodat er uiterlijk eigenlijk geen kin is, is het meest opvallend en tevens voor ons onderzoek het interessantst daar dit een primitief kenmerk is wijzend in de richting van de Wedda of de Negrito. Bij Boeka vinden wij hiervan 40,26% ongetwijfeld een hoog percentage, wat in overeenstemming is met de veronderstelde Wedda-inslag. Bij het overige deel der bevolking is de kin gewoon recht van vorm.

Van het *voorhoofd* interesseert ons het meest of de lange naar achteren gebogen vorm hier voorkomt daar dit kenmerkend is voor de Wedda. Bij Boeka vinden wij hiervan 11,25%; het rechte zeer korte dat een Negrito-kenmerk is, komt hier in 7,50% voor.

Van de *oogen* is de kleur het belangrijkste kenmerk. Deze werd bepaald met de „Augenfarbentafel von Martin” en wisselt bij deze bevolkingsgroepen vrijwel uitsluitend tusschen kleur 3 en 4, twee bruine kleuren, waarvan 4 lichter is dan 3.

Zooals later zal worden aangetoond heeft de Toradja meestal kleur 3. Parara heeft hiervan 58,21% terwijl 41,79% kleur 4 heeft, de gewone kleur van de Boeginees. Voor Boeka, waar wat de overige kenmerken aangaat vrijwel geen Boegineesche invloed is, vinden we 44,87% kleur 3, maar 52,56% kleur 4, zoodat vanzelf de vraag opkomt of de Wedda-invloed hier iets mee te maken heeft.

De kleur van het haar is bij allen diep donkerbruin; wat de vorm aangaat is er echter meer verschil. Bij het opnemen van de kenmerken onderscheidde ik 10 verschillende vormen, voor de bewerking en de duiding van het materiaal leek het mij beter er slechts vier te onderscheiden en wel:

1. straf: dik, stijf, recht haar,
2. sluik,
3. golf,
4. spiraalvormig, waar alle vormen bijeen gebracht zijn, die een golfing vertoonen in meer één vlak, dus iets krul, krul, springerig kroes etc.

Voor Boeka vinden we 26,47% golfhaar, 23,53% spiraalvormig haar, beide vrij hoge percentages. Bij Oelawan vinden we 25% straf en 45,59% sluik, de gewone vorm van de Boeginees.

Samenvattend krijgen we dus de volgende kenmerken:

	<i>Toradja.</i>	<i>Boeginees.</i>
Lich. lengte.....	klein	klein, doch grooter dan de Toradja.
Hoofdlengte.....	middelmatig lang tot lang	kort.
Hoofdbreedte.....	middelmatig breed	smal.
Hoofdindex.....	mesocephaal tot dolichocephaal	brachycephaal tot hyperbrachycephaal.
Jukboog	middelmatig breed	middelmatig breed.
Morph. gez. h.....	kort	middelmatig lang.
Index.....	europrosoop of leptoprosoop	overwegend leptoprosoop.
Kaakhoeksbreedte.	geen verschil	
Voorhoofsbr.....	geen verschil	
Neusindex.....	overwegend mesorrhien	overwegend mesorrhien.
Kin.....	overwegend recht	overwegend recht.
Oogkleur.....	overwegend kleur 3	overwegend kleur 4. dus lichter bruin.
Haarvorm.....	sluik, maar vrij veel golf en spiraalvormig	overwegend sluik.

B. De Sa'dan Toradja.

Dit zijn de bewoners van het bergachtige land waardoor de Sa'dan rivier met zijn zijrivieren stroomt en dat eerst sinds korten tijd door groote wegen is opengelegd.

Op zichzelf vormen zij een vrij homogene groep. In het Westen van hen wonen de Mamasa-Toradja, ten deele afkomstig uit het Sa'dan-land. Ten Oosten wonen de Loewoe'ers, ten Zuiden de Doeriers, beide een mengvolk van Boegineezen en Toradja's.

Hun cultuur is een duidelijk megalithische; hun huizen, die op palen staan hebben een prauwvorm. Zij zijn met fraai houtsnijwerk bedekt, en hebben als bijzonderheid een dak, dat gevormd wordt uit een opeenstapeling van halve bamboe's.

In de motieven voor de versiering gebruikt treden vooral op de voorgrond alle mogelijke soorten van spiralen, de gestileerde karbouwenkop, de zon, waarbovenop een kraaiende haan staat.

Magisch zijn deze Toradja's aan de karbouw gebonden, wat vooral tot uiting komt bij de doodenfeesten, waar hij het offerdier is.

De taal, het eenige wat van deze groep goed onderzocht is, hangt meer samen met het Makassaarsch en het Boegineesch dan met het Posso-Toradjaasch (Bare'e); grammaticaal is er verwantschap met de Oost-Toradjasche bergtalen b.v. het Napoesch.

Over de afstamming kent men verschillende verhalen. Een er van verhaalt, dat op het eiland Pongko' (= aardhoop), waarvan de ligging onbekend is acht mannen uit de hemel daalden. Ze hakten acht boomen om en deze veranderden in vrouwen. In acht prauwen verlieten zij het eiland en bereikten het vasteland, vandaar trokken zij Noordwaartsch, met zich meebrengend de rijst, de karbouw, het varken en de kip, de dunne bamboe en de pinang. Zoo bereikten deze menschen het stroomgebied van de Sa'dan, waar zij zich met de daar aanwezige bevolking vermengden. Korthedshalve zullen we ze in de volgende verhalen als de prauwgroep aanduiden.

Dit verhaal, dat dus vermeldt hoe een bevolkingsgroep in het bezit van kostbare cultuurplanten en dieren deze landen bereikte, werd door mij ook elders aangetroffen en kan daar evenals hier gemakkelijk met de komst van de Proto-Maleiers in verband worden gebracht, of dit juist is, zal elders moeten worden uitgemaakt.

Andere afstammingsverhalen hebben betrekking op een hemelling, die zich met deze menschen vermengde, zoo vindt men:

In Kessoe is een verhaal van een hemelling die op een rots neerdaalde, terwijl er een vrouw uit een steen te voorschijn kwam. Een van hun dochters huwt met iemand van de prauwgroep en hun nakomelingen bevolken Kessoe en het gebied ten Noorden daarvan tot in Rongkong.

In Dende stamt men af van twee hemellingen, een man en een vrouw, waarvan de nakomelingen zich vermengen met de Kessoe menschen en het land vooral in N. W. richting bevolken.

In Tapparan, Banga, Talion, Malimbong, Palesan, Boekakajoe, Rano en Mappa verhaalt men van twee hemellingen, weer een man en een vrouw, die op de berg Sado'ko' neerdalen en waarvan de nakomelingen zich vermengen met de prauwgroep.

In Baoe heeft men een afstamming van een hemelling en een vrouw uit een bamboe, de nakomelingen trekken langs de Masoepoerivier dieper het land in en bevolken verschillende streken.

De landen, die bovengenoemde afstammingsverhalen hebben zijn onderling verdeeld in adatgemeenschappen, waarvan aan het hoofd staat iemand voortgekomen uit het belangrijkste geslacht of tongkonan (stamhuis, daar iedere familie een eigen huis heeft als middelpunt).

De Nederlandsche regeering voerde om deze landen gemakkelijker te besturen, districten in met districtshoofden.

In al deze streken onderscheidt men twee standen, nl. de vrijen of To Makaka en de slaaf. Beide hebben echter dezelfde afstammingsverhalen, de slaven werden slechts door bijzondere oorzaken dienstbaar, dit wordt bevestigd door het anthropologisch onderzoek.

Nu zijn er in de Sa'dan-landen nog drie districten Sangallá, Ma'kale en Mengkendek, die een geheel op zichzelf staande groep vormen. Hier is namelijk een adelstand, die de macht in handen heeft. Deze adel verhaalt af te stammen van de hemelling Tambora Lange' die op een hooge rots, de Kandora neerdaalde en met een waternymph huwde. Zijn kleinzoon beklom het Latimodjogebergte en verdeelde het land onder zijn drie zonen. Een kreg het land van Goa, een dat van Loewoe' en het derde het Sa'dan Toradjaland. Een vogel bracht drie zwaarden en drie vlaggen, die verdeeld werden; en inderdaad vinden we dat onder de poestaka-stukken van Loewoe' en Goa zich een vlag en een zwaard bevinden, terwijl in de Sa'dan Toradjalanden Ma'kale een zwaard en Sangalla' een vlag heeft.

Dit verhaal wijst op de verwantschap tusschen de adel van Goa, Loewoe' en die der Sa'dan-landen. Het anthropologisch onderzoek zal echter aantoonen dat deze laatste adel niet verwant is met de eerste twee, maar dat er een andere groep in deze landen voorkomt, die wel verwant is, en waar dit verhaal ongetwijfeld betrekking op heeft.

De adel der Sa'dan-landen, poeang genoemd, vormt een zeer kleine groep, die zich zeer doet gelden, zoodat het standsverschil in de districten, waar zij over heerschen, sterk is uitgesproken.

Zij verhalen uit de hemel te hebben meegebracht een vrije en twee slaven. De nakomelingen van deze laatsten zijn de erfslaven de Kaoenan boela'an, die bij de familie behooren. Men mag ze niet verkopen, ook niet slaan, want de hand die sloeg zou afvallen. Zijn deze Kaoenans absoluut onhandelbaar, en niet voor rede vatbaar, dan mogen ze verkocht worden, het geld moet echter besteed worden ten bate van de gemeenschap.

Onder bescherming van deze erfslaven stelden zich allerlei menschen, die zoo te zeggen slaven van de slaven werden, de Kaoenan tai manoeck.

In deze districten werden bij het meten de standen uit elkaar gehouden, om te zien of hier wel eenig verschil was. Later zal

blijken dat inderdaad, zooals zoo veelvuldig geschiedt, de oude bevolking slaaf wordt en de indringer de heerscher.

Wat vreemde invloeden aangaat, zoo zijn deze Sa'dan-Toradjalanden wel zeer sterk blootgesteld geweest aan Boegineesche invloed. Dit stamt al uit oude tijden. Aroe Palakka, de groote Boni-vorst, heeft in zijn dagboek geteerd, dat hij in 1670 met een groot leger een tocht maakt door dit land en één der Poeangs tot de Islam bekeerde; hij noemt de namen van de verschillende kampongs die hij bezocht. De Toradja's, die slechts een mondelinge overlevering hebben, ontkennen dit verhaal en meenen hem bij Sanggala' tot terugkeer te hebben gedwongen.

Deze landen werden gedurende tientallen van jaren geteisterd door rooversbenden uit Sidenrèng en Enrekang, Boegineesche landschappen in het Zuiden gelegen, die langzamerhand macht krijgen in het Toradjaland. Zoover komt het zelfs, dat in 1896 Bonische troepen onder aanvoering van Patta Panggawa te hulp worden geroepen tegen deze strooptochten en dit leger, uit Boegineezen bestaande, ligt langen tijd bij Rante Pao en Panggala'.

Deze rooftochten hadden tot doel kinderen weg te voeren, ze gingen tot diep in het land, en de Boegineesche nederzetting te Rimbong is er nog een herinnering aan.

De verhouding met Loewoe', het Boegineesche land, waar we reeds over spraken bij de behandeling der Rongkong-Toradja's is altijd een vriendschappelijke geweest. Regelmatig gebeurt het dat een Sa'dan-Toradja daar heen gaat en trouwt, soms komen zijn kinderen dan terug. Ook komt het voor dat een Loewoe'er zich in de Sa'danlanden vestigt, zoodat voortdurende een Boegineesche indringing ook vanuit deze landen plaats vindt.

De bevolking van de Sa'danlanden bestaat, zooals boven gezegd uit een menging van de eigenlijke Toradja, de Mongoolsche Deutero-Maleier en de Boeginees. De verhouding tusschen deze drie is niet overal gelijk en zooals reeds vermeld kwam ik tot het groepeeren van mijn materiaal volgens deze vermenging.

Ik zou willen onderscheiden:

1. De streken waar de bevolking hoofdzakelijk bestaat uit Toradja's vermengd met Boegineezen.
2. De streken waar de bevolking vooral bestaat uit Toradja's met M.D.M.
3. Enkele plaatsen waar de Boeginees en de M.D.M. hoofdzakelijk de bevolking vormen.

Bij deze groepen moet men echter in gedachten houden, dat de derde groep nooit ontbreekt, maar slechts op de achtergrond treedt tegenover de genoemden.

In deze landen werden 1626 menschen gemeten, alle mannen.

1. Bij deze vermenging, dus tusschen Toradja's en Boegineezen krijgen we soortgelijke maten als we vonden bij de Rongkong-Toradja van Parara en Tandoeng. Daar hier echter het aandeel van de Toradja aanmerkelijk grooter is zijn de cijfers deze kant op verschoven.

In het algemeen zijn de maten zeer eenvormig, zoodat ze zonder verdere commentaar kunnen gegeven worden.

Lich. lengte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	157,662	5,12	3,247	0,49	109
Marinding.....	156,566	4,72	3,015	0,60	61
Pangala' Lolay.....	157,431	4,92	3,125	0,40	150
Pangala' Betoel.....	159,267	5,62	3,529	0,64	78
Kesoe'.....	157,955	4,42	2,798	0,54	66
Karoenanga.....	157,948	4,35	2,754	0,78	31
Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	182,596	6,85	3,751	0,66	109
Marinding.....	181,525	5,95	3,260	0,76	61
Pangala' Lolay.....	181,653	7,28	4,008	0,59	150
Pangala' Betoel.....	182,667	7,59	4,155	0,86	78
Kesoe'.....	180,985	5,54	3,061	0,68	66
Karoenanga.....	183,226	5,79	3,160	1,04	31
Hoofdbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	145,743	5,58	3,829	0,53	109
Marinding.....	144,852	5,27	3,638	0,67	61
Pangala' Lolay.....	145,807	6,68	4,581	0,54	150
Pangala' Betoel.....	146,416	6,66	4,549	0,76	77
Kesoe'.....	146,924	6,13	4,172	0,75	66
Karoenanga.....	146,387	4,88	3,334	0,88	31
Hoofdindex	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	79,934	4,43	5,542	0,42	109
Marinding.....	79,444	4,60	5,790	0,59	61
Pangala' Lolay.....	80,415	5,23	6,504	0,43	150
Pangala' Betoel.....	80,430	5,08	6,316	0,58	77
Kesoe'.....	81,319	4,93	6,063	0,61	66
Karoenanga.....	79,987	3,93	4,913	0,71	31

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	134,486	5,11	3,800	0,49	109
Marinding.....	134,567	5,52	4,102	0,71	60
Pangala' Lolay.....	134,846	5,94	4,405	0,49	149
Pangala' Betoel.....	134,551	5,49	4,080	0,62	78
Kesoe'.....	135,258	5,09	3,763	0,63	66
Karoenanga.....	136,097	4,74	3,483	0,85	31
Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	119,128	5,57	4,676	0,53	109
Marinding.....	119,553	4,67	3,906	0,68	47
Pangala' Lolay.....	117,296	6,11	5,209	0,68	81
Pangala' Betoel.....	118,203	5,22	4,416	0,61	74
Kesoe'.....	120,338	5,41	4,496	0,67	65
Karoenanga.....	118,—	5,55	4,703	1,00	31
Index. morph. juk	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	88,751	5,10	5,746	0,49	109
Marinding.....	89,551	4,57	5,103	0,67	46
Pangala' Lolay.....	86,647	5,20	6,001	0,58	81
Pangala' Betoel.....	87,919	4,96	5,642	0,58	74
Kesoe'.....	89,138	5,14	5,766	0,64	65
Karoenanga.....	86,768	4,87	5,613	0,87	31
Kaakhoeksbr.	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	104,083	5,15	4,948	0,49	109
Marinding.....	103,214	4,18	4,050	1,12	14
Pangala' Lolay.....	104,275	5,80	5,562	0,92	40
Pangala' Betoel.....	103,44	4,93	4,766	0,57	75
Kesoe'.....	106,810	4,90	4,588	0,62	63
Karoenanga.....	105,548	4,87	4,614	0,87	31
Kl. Voorhoofsbr.	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	107,165	4,12	3,845	0,39	109
Marinding.....	104,813	3,56	3,397	0,89	16
Pangala' Lolay.....	106,738	4,02	3,766	0,62	42
Pangala' Betoel.....	106,487	3,67	3,446	0,42	78
Kesoe'.....	106,545	3,79	3,557	0,47	66
Karoenanga.....	109,161	4,04	3,701	0,73	31

Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	54,569	3,85	7,055	0,37	109
Marinding.....	51,936	4,61	8,876	0,67	47
Pangala' Lolay.....	50,914	3,60	7,071	0,40	81
Pangala' Betoel.....	51,243	3,06	5,972	0,36	74
Kesoe'.....	52,615	3,56	6,766	0,44	65
Karoenanga.....	52,323	4,13	7,893	0,74	31
Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	38,202	2,70	7,068	0,26	109
Marinding.....	38,191	3,34	8,746	0,49	47
Pangala' Lolay.....	38,716	2,61	6,741	0,29	81
Pangala' Betoel.....	38,689	2,50	6,462	0,29	74
Kesoe'.....	37,462	2,28	0,086	0,28	65
Karoenanga.....	40,613	3,33	8,199	0,60	31
Neusindex.	M.	6	v.	m.	n.
Tapparan.....	70,253	5,88	8,370	0,56	109
Marinding.....	73,950	8,84	11,954	1,29	47
Pangala' Lolay.....	76,535	7,36	9,617	0,82	80
Pangala' Betoel.....	75,854	6,21	8,187	0,72	74
Kesoe'.....	71,518	6,46	9,033	0,80	65
Karoenanga.....	78,024	7,72	9,894	1,39	31

2. In deze groep zijn vereenigd de districten die voornamelijk bevolkt zijn door een menging van Toradja's met de Mongoolsche Deutero Maleier. Door de gegevens van deze groep zorgvuldig te vergelijken met die der vorige, die bestond uit de vermenging van Toradja's met Boegineezen, kunnen we trachten nadere gegevens van deze Deutero Maleier te verkrijgen.

De groepen op de lijsten zijn gerangschikt volgens een toename van deze M.D.M. Mijns inziens moet Baroeppoe beschouwd worden als de plaats waar deze het meeste voorkomt.

Lich. lengte	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Oeloe Saloe.....	157,485	5,09	3,232	0,58	78	Boeka-Baroeppoe — 4,57
Limboeng.....	157,471	5,48	3,480	0,77	51	
Pali.....	158,737	4,74	2,986	0,63	56	
Palesan.....	158,108	5,18	3,276	0,59	77	
Minanga.....	157,412	5,16	3,278	0,50	107	
Dende'.....	158,542	4,85	3,059	0,64	57	
Baroeppoe.....	159,147	5,12	3,217	0,49	110	

Lichaamslengte. De gemiddelden zijn zeer gelijkvormig, maar hooger dan we van Boeka de stamkampong der Toradja's vonden (155.975). De M.D.M. is evenals de Boeginees grooter dan de Toradja.

Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Oeloe Saloe.....	184,463	7,23	3,919	0,80	82	Boeka-Baroeppo 1,62
Limbong.....	185,760	6,44	3,467	0,91	50	
Pali.....	185,036	6,71	3,626	0,90	56	
Palesan.....	184,247	6,53	3,544	0,74	77	
Minanga.....	184,648	6,85	3,710	0,66	108	
Dende'.....	184,737	5,89	3,188	0,78	57	
Baroeppoe.....	185,591	6,15	3,314	0,59	110	

Hoofdbreedte	M.	6	v.	m.	n.	Vershil tusschen
Oeloe Saloe.....	144,244	5,30	3,674	0,59	82	Boeka-Baroeppo 3,61
Limbong.....	144,760	3,77	2,604	0,53	50	
Pali.....	144,411	5,62	3,892	0,75	56	
Palesan.....	145,831	4,73	3,243	0,54	77	
Minanga.....	145,324	5,62	3,867	0,54	108	
Dende'.....	145,667	5,78	3,968	0,77	57	
Baroeppoe.....	146,218	4,96	3,392	0,47	110	

Hoofdindex	M.	6	v.	m.	n.	
Oeloe Saloe.....	78,347	4,40	5,616	0,49	82	
Limbong.....	78,023	3,41	4,371	0,48	50	
Pali.....	78,156	3,99	5,115	0,53	56	
Palesan.....	79,238	3,44	4,341	0,39	77	
Minanga.....	78,837	4,42	5,607	0,43	108	
Dende'.....	78,945	4,28	5,421	0,57	57	
Baroeppoe.....	78,874	3,35	4,247	0,32	110	

Hoofdlengte in %	Oeloe Saloe	Lim-bong	Pali	Pale-san	Mina-nga	Dende'	Baroeppoe
Zeer lang.....	4,71	2,—	3,61	—	—	1,75	0,91
Lang.....	22,35	20,—	21,69	25,—	25,93	17,54	30,91
Middelm. lang.....	42,35	52,—	49,40	44,74	41,67	50,88	40,91
Kort.....	30,59	26,—	25,30	30,26	32,40	29,83	27,27
Hoofdbreedte in %							
Zeer smal.....	13,41	6,—	17,07	5,26	10,53	14,04	7,27
Smal.....	70,73	86,—	65,85	81,58	67,54	59,65	65,45
Middelm. breed.....	15,85	8,—	15,85	13,16	21,93	24,56	26,36
Breed.....	—	—	1,22	—	—	1,75	0,91

Hoofdindex in %	Ocloe Salo.	Lim- bong	Pali	Palt- san	Mira- nga	Den- de'	Ba- roep- poe
Dolichocephaal.....	35,37	32,—	28,05	10,53	23,85	21,05	16,36
Mesocephaal.....	35,37	50,—	52,44	64,47	48,62	49,12	55,45
Brachycephaal.....	23,17	16,—	18,29	19,74	19,27	22,81	25,45
Hyperbrachycephaal...	6,10	2,—	1,22	5,26	8,26	5,26	2,73
Isocephaal.....	—	—	—	—	—	1,75	—

- * *Hoofdlengte.* Vergelijken we de gemiddelden, die deze groep geeft, (± 185) met die van de vorige (181 — 183) dan is hier ook van een duidelijke toename sprake. De T.B.-groep ¹⁾ heeft 15 — 18% lange hoofden, hier vinden we 19 — 27%, zoodat de veronderstelling zich aan ons opdringt dat de M.D.M. een langer heeft dan de Boeginees.

Hoofdbreedte. Wat dit gegeven betreft is er geen verschil met de vorige groep; ook het %smalle hoofden is vrijwel gelijk. Daar de Toradja een smaller hoofd heeft dan de Boeginees, volgt hieruit dat de hoofdbreedte van de Boeginees en M.D.M. vrijwel gelijk is, en deze laatste dus een breeder hoofd heeft dan de Toradja.

Bekijken we nu het stipdiagram van de hoofdlengte en hoofdbreedte, dan vinden wij voor deze groepen steeds een opeenhooping van punten op de plaats waar de Toradja die heeft, maar ook op een plaats waar de hoofdlengte ongeveer overeenkomt met die van de Toraja en de hoofdbreedte met die van de Boeginees; ik meen dat deze laatste plaats aangeeft de M.D.M. Het verdere onderzoek zal telkens weer deze veronderstelling bevestigen.

Komen we nu nog even terug op de hoofdlengte van de nu behandelde groep, dan vinden we, dat deze inderdaad iets minder is dan bij de Tordja (187,074), ik meen echter dat dit moet toegeschreven worden aan Boegineesche invloed, die hoewel niet op de voorgrond tredend, wel degelijk aanwezig is.

De hoofdindex is voor deze groep gemiddeld iets minder dan bij de T.B. groep, ook het aantal brachycephale hoofden is minder, geheel in overeenstemming is met de bovengenoemde gegevens. Voor deze M.D.M. is de index slechts ten deele brachycephaal voor het andere deel mesocephaal.

¹⁾ Gemakshalve afkorting voor Toradja-Boegineesche groep.

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	135,683	5,40	3,980	0,60	82
Limbong.....	134,720	3,90	2,895	0,55	50
Pali.....	134,804	4,93	3,657	0,66	56
Palesan.....	133,662	4,29	3,210	0,49	77
Minanga.....	134,981	5,16	3,823	0,50	108
Dende'.....	134,875	4,69	3,477	0,63	56
Baroeppoe.....	136,109	4,63	3,402	0,44	110

Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	117,667	6,17	5,244	0,71	75
Limbong.....	120,020	4,97	4,158	0,70	51
Pali.....	115,855	5,79	4,980	0,78	55
Palesan.....	122,—	6,28	5,148	0,72	76
Minanga.....	119,095	6,40	5,374	0,66	95
Dende'.....	119,327	5,01	4,199	0,68	55
Baroeppoe.....	121,900	5,55	4,553	0,72	60

Index. morph. jukb.	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	86,861	5,70	6,562	0,66	75
Limbong.....	89,181	3,57	4,003	0,50	50
Pali.....	86,044	4,95	5,753	0,67	55
Palesan.....	91,352	5,33	5,835	0,61	76
Minanga.....	88,353	5,20	5,885	0,53	95
Dende'.....	88,869	4,65	5,232	0,63	55
Baroeppoe.....	89,636	4,28	4,775	0,56	59

De jukboogbreedte is gemiddeld zeer gelijk en geeft dezelfde cijfers als in de vorige groep. Van de morph. gezichtshoogte valt iets meer te zeggen.

We vonden reeds dat de Toradja een aanzienlijk korter gezicht heeft dan de Boeginees. Het gemiddelde van Baroeppoe, een plaats waar de meeste M.D.M. voorkomen, ligt er tusschen in. Maakt men een stipdiagram van de jukboogbreedte en de morph. gez. hoogte dan blijkt ook dat bij Baroeppoe de meeste punten gegroepeerd zijn tusschen die der Toradja en Boeginees en niet zooals bij een menging van Boeginees en Toradja het geval is, voor een gedeelte in de eene en voor een gedeelte in de andere groep, waaruit men mag concluderen dat de morph. gezichtshoogte inderdaad tusschen de Toradja en de Boeginees in ligt.

Van de kaakhoeksafstand en de voorhoofdsbreedte is geen verschil evenmin als voor de neushoogte, -breedte, -index, zoodat deze cijfers zonder verdere commentaar gegeven kunnen worden.

Kaakhoeksbr.	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	104,444	4,45	4,261	0,49	81
Limbong.....	105,940	4,62	4,361	0,65	50
Pali.....	103,855	4,84	4,660	0,65	55
Palesan.....	104,176	5,59	5,366	0,65	74
Minanga.....	104,483	4,78	4,575	0,51	87
Dende.....	102,691	5,14	5,005	0,69	55
Baroeppoe.....	—	—	—	—	—
Kl. Voorhoofdsbr.	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	108,280	4,26	3,934	0,47	82
Limbong.....	108,520	3,56	3,281	0,50	50
Pali.....	107,946	4,07	3,770	0,54	56
Palesan.....	106,455	4,38	4,114	0,50	77
Minanga.....	107,500	4,04	3,758	0,42	92
Dende.....	106,333	4,53	3,260	0,60	57
Baroeppoe.....	—	—	—	—	—
Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	52,603	3,67	6,977	0,43	73
Limbong.....	53,196	4,11	7,726	0,58	51
Pali.....	52,800	3,37	6,383	0,45	55
Palesan.....	55,605	3,74	6,726	0,43	76
Minanga.....	51,779	4,01	7,744	0,41	95
Dende.....	53,446	3,51	6,567	0,47	56
Baroeppoe.....	52,119	3,29	6,312	0,43	59
Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	38,480	2,75	7,147	0,32	75
Limbong.....	38,765	2,36	6,088	0,33	51
Pali.....	39,036	2,45	6,276	0,33	55
Palesan.....	38,280	2,54	6,635	0,29	75
Minanga.....	38,863	2,89	7,436	0,30	95
Dende.....	39,789	3,01	7,564	0,40	57
Baroeppoe.....	39,183	2,31	5,895	0,30	60
Neusindex	M.	6	v.	m.	n.
Oeloe Saloe.....	73,730	7,22	9,792	0,84	73
Limbong.....	73,279	6,85	9,348	0,96	51
Pali.....	74,170	6,07	8,184	0,82	55
Palesan.....	69,122	6,45	9,331	0,74	75
Minanga.....	74,407	8,38	11,262	0,86	96
Dende.....	74,330	6,39	8,597	0,85	56
Baroeppoe.....	75,911	6,45	8,500	0,84	59

3. Nu resten ons nog enkele streken nader te beschouwen waar de Boegineezen en de M.D.M. de overhand hebben gekregen over de Toradja.

Lichaamslengte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	155,857	4,59	2,945	0,48	91
Boeakajoe.....	155,979	6,31	4,045	0,64	98
Ranteboea.....	158,134	4,55	2,877	0,56	67

Van de gemiddelden van de lichaamslengte is niet veel te zeggen, bij Balepe en Ranteboea is waarschijnlijk een Toradja invloed aanwezig.

Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	182,196	6,01	3,299	0,63	92
Boeakajoe.....	183,888	6,67	3,627	0,67	98
Ranteboea.....	183,657	7,55	4,111	0,92	67

Hoofdbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	149,391	5,25	3,514	0,55	92
Boeakajoe.....	147,735	5,29	3,581	0,53	98
Ranteboea.....	147,373	5,08	3,447	0,62	67

Hoofdindex	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	82,027	4,08	4,974	0,43	92
Boeakajoe.....	81,152	4,75	5,853	0,48	98
Ranteboea.....	80,389	4,50	5,598	0,55	67

Hoofdlengte in %		Balepe	Boeakajoe	Ranteboea
Zeer lang	(200 en meer)	—	—	1,49
Lang	(190 — 199)	11,96	15,30	19,40
Middel. lang	(182 — 189)	44,57	46,94	38,80
Kort	(181 en minder)	43,48	37,76	40,30

Hoofdbreedte in %		Balepe	Boeakajoe	Ranteboea
Zeer smal	(138 en minder)	2,17	6,12	4,48
Smal	(139 — 149)	48,91	56,12	61,19
Middelst. breed	(150 — 158)	45,65	37,76	31,34
Breed	(159 en meer)	3,26	—	2,99

Hoofdindex in %				
Dolichocephaal	($\times$ — 75,9)	5,43	14,29	13,43
Mesocephaal	(76,0 — 80,9)	34,78	37,76	41,79
Brachycephaal	(81,0 — 85,4)	40,22	34,69	31,34
Hyperbrachycephaal	(85,5 — 91,0)	17,39	12,24	10,45
Isocephaal	(91,0 — $\times$)	2,17	1,02	2,99

Bij de hoofdlangte vinden we dezelfde gemiddelden als bij de T.B.-groep. Daar we tot de conclusie kwamen, dat de hoofdlangte van de M.D.M. gelijk was aan die van de Toradja, moeten deze beide met Boegineezen vermengd hetzelfde gemiddelde geven. Dat dit inderdaad gevonden wordt bevestigt de juistheid van de conclusie.

De cijfers van de hoofdbreedte zijn hoger dan bij de T. B. en de T. M. D. M.-groep: ook dit was te verwachten, immers we hadden verondersteld dat de M.D.M. een hoofdbreedte zou hebben als de Boegineez, die zooals we vonden, een breder hoofd had dan de Toradja. Dat dus de menging M.D.M. met Boegineez hogere cijfers geeft, bewijst dat ook deze veronderstelling juist was.

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	138,231	4,51	3,263	0,47	91
Boeakajoe.....	135,612	5,19	3,827	0,52	98
Ranteboea.....	137,254	5,14	3,745	0,63	67

Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	118,840	5,79	4,872	0,67	75
Boeakajoe.....	120,786	5,96	4,934	0,60	98
Ranteboea.....	119,045	5,99	6,426	0,68	67

Index morph. juk	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	86,115	4,62	5,365	0,53	75
Boeakajoe.....	89,118	5,03	5,644	0,51	98
Ranteboea.....	86,837	5,58	6,426	0,68	67

De jukboogbreedte geeft enig verschil te zien met de beide voorgaande groepen. Balepe bereikt een gemiddelde van 138.2: Ranteboea van 137.2, wat noch door de Toradja (135.65) noch door de Boeginees (136.73) bereikt wordt.

Opmerkelijk is dat in de menging T. B. en T.M.D.M. steeds de grootere index van de Toradja overheerscht. Of inderdaad de M.D.M. een iets grooter breedte heeft is moeilijk uit te maken, want ook op de stipdiagrammen krijgt men niet de indruk dat er veel verschil is, veeleer valt op dat bij deze drie groepen, deze maat vrijwel hetzelfde is. Van de morph. gezichtshoogte is weinig te zeggen, wellicht zijn er nog Toradja invloeden die deze maat lager doen zijn.

Bij de Kaakhoeksbreedte en voorhoofdsbreedte zijn geen duidelijke verschillen waarneembaar; ook bij de neuslengte en — breedte is dit niet mogelijk, zoodat de cijfers zonder meer gegeven zullen worden.

Kaakhoeksbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	103,667	5,39	5,199	1,04	27
Boeakajoe.....	105,102	5,49	5,223	0,55	98
Ranteboea.....	106,016	4,28	4,037	0,53	64

Kl. Voorhoofdsbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	109,167	4,03	3,692	0,74	30
Boeakajoe.....	106,347	4,15	3,902	0,42	98
Ranteboea.....	108,761	3,93	3,613	0,48	67

Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	51,440	3,86	7,504	0,45	75
Boeakajoe.....	54,827	4,29	7,825	0,43	98
Ranteboea.....	52,896	3,43	6,484	0,42	67

Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	38,797	2,54	6,547	0,29	74
Boeakajoe.....	38,541	2,30	5,908	0,23	98
Ranteboea.....	38,612	2,25	5,827	0,28	67
Neusindex	M.	6	v.	m.	n.
Balepe.....	75,899	7,38	9,723	0,85	75
Boeakajoe.....	70,344	6,31	8,970	0,64	98
Ranteboea.....	73,176	5,36	7,325	0,65	67

Adel, vrijen en slaven.

Van veel belang is het nu na te gaan of de verschillende standen waaruit deze bevolking is opgebouwd ook anthropologische verschillen vertoonen.

Zooals boven reeds gezegd, wordt deze bevolking gevormd door twee standen, de vrijen of To Makaka en de slaven of To Kaoenan, terwijl in de aan elkaar grenzende districten Sanggalla', Makale' en Mengkendek bovendien nog een adelstand aanwezig is.

In de eerste plaats werd deze adel gemeten, en daar deze van de drie bovengenoemde districten onderling nauw verwant is, tot één groep vereenigd.

In deze districten werden ook gemeten de kampons Limbong en Batoe aloë, twee plaatsen waar de slaven het grootste deel der bevolking uitmaken. Degene, die in Batoe aloë opgeroepen waren, werden gegroepeerd volgens hun stand. Er werden dus onderscheiden de vrijen, de erfslaven en de gewone slaven (d.w.z. slaven van de slaven).

In verband met deze adel wil ik nog de cijfers geven van een kleine groep, de Poeangs van Kalossi, die in de verte verwant zijn met de Poeangs uit de Sa'danlanden en regeeren over Doerie, dat bewoond is door Boegineezen en Toradja's.

We krijgen dus de volgende groepen:

1. adel van de Sanggalla'
2. adel van Kalossi
3. vrijen

4. erfslaven
5. gewone slaven.

Hoewel deze groepen onderling verschillen, bestaan ze toch uit de drie componenten, die de geheele bevolking opbouwen en wisselt slechts de verhouding, waarin deze voorkomen.

Nu wat betreft de districten waar geen adelstand is. Deze worden geregeerd door districtshoofden, Pareng, behorende tot de aanzienlijkste geslachten der vrijen. Tijdens een bestuursvergadering kon ik deze hoofden meten, tevens was de Pareng van Tikala zoo vriendelijk zijn familie voor mij te verzamelen.

De cijfers, die deze twee groepen hebben, zijn verrassend en afwijkend van wat tot nog toe gevonden werd. Zooals blijken zal, hebben deze alleen eenige overeenkomst met die van de adel van Zuid-Celebes, een geheel afwijkende bevolkingsgroep, die verder niet in Zuid-West of Zuid-Midden Celebes voorkomt. In de aantekeningen over het meten van deze groepen staat vermeld dat hier een onbekende component aanwezig is. (Ik had toen nog niet in Zuid-Celebes gewerkt).

Een der hoofden werd speciaal gefotografeerd om zijn afwijkend uiterlijk, dat eerder aan een Hindoe dan aan een Toradja doet denken. Later gelukte het mij nog eenige van deze typen te fotografeeren.

Ik zou nu terug willen wijzen op het verhaal wat boven vermeld werd van de kleinzoon van Tambori Lange' die het land verdeelde onder zijn drie zoons, waarbij een het land van Goa, de andere dat van Loewoe' en de derde de Sa'dan-landen kreeg, met als symbool een vlag en een zwaard. Dit verhaal, wat wijst op verwantschap tusschen deze drie groepen, slaat echter niet op de adel, die een vrij zuiver Mongoolsch Deutero-Maleische groep is, maar op deze hoofdenfamilies der vrijen. Hoe deze samenhang is, zal elders moeten worden uitgemaakt.

In het district Kesoe, waar geen adel is, werden als afzonderlijke groepen gemeten: de vrijen en de slaven.

Wij krijgen hier dus te onderscheiden:

1. districtshoofden
2. familie van het districtshoofd van Tikala
3. vrijen van Kesoe'
4. slaven van Kesoe'

Lichaamslengte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	159,236	5,76	3,617	0,77	56
Vrijen.....	155,28	5,99	3,86	1,60	14
Erfslaven.....	158,43	4,61	2,91	0,621	55
Gewone slaven.....	157,27	3,75	2,39	0,908	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden.....	161,11	5,52	3,43	1,13	24
Fam. distr. Hfd. Tikala....	160,116	5,56	3,472	0,74	56
Vrijen } Kesoe'	158,625	4,66	2,938	0,58	65
Slaven }	157,288	4,46	2,836	0,69	42

Wat de lichaamslengte betreft, valt op het hooge gemiddelde van de districtshoofden.

Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	187,089	5,89	3,148	0,79	56
„ Kalossi.....	184,15	—	—	—	13
Vrijen.....	186,29	5,44	2,92	1,45	14
Erfslaven.....	182,80	7,25	3,96	0,986	54
Gewone slaven.....	183,47	7,07	3,86	1,715	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden.....	184,33	9,06	4,92	1,85	24
Fam. distr. Hoofd Tikala..	181,036	7,34	4,054	0,98	56
Vrijen } Kesoe'	182,785	8,61	4,710	1,07	65
Slaven }	182,548	7,05	3,862	1,09	42
Hoofdbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	150,661	6,02	3,996	0,80	56
„ Kalossi.....	147,15	—	—	—	13
Vrijen.....	145,43	5,89	4,12	1,57	14
Eerfslaven.....	144,33	4,72	3,27	0,642	54
Gewone slaven.....	145,12	5,73	3,95	1,39	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden.....	153,17	4,62	3,02	0,963	23
Fam. distr. Hoofd Tikala..	152,—	5,87	3,862	0,78	56
Vrijen } Kesoe'	148,538	6,64	4,470	0,82	65
Slaven }	147,214	6,09	4,137	0,94	42

Hoofdindex	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'	80,683	4,48	5,553	0,60	56
„ Kalossi	79,53	—	—	—	—
Vrijen	78,38	3,91	4,99	1,39	14
Erfslaven	79,06	4,15	5,26	0,560	55
Gewone slaven	79,23	4,49	5,69	1,090	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden	83,26	4,54	5,47	0,991	21
Fam. distr. Hoofd Tikala ..	84,124	5,07	6,027	0,68	56
Vrijen } Kesoe'	81,453	5,40	6,630	0,67	65
Slaven }	80,782	4,90	6,066	0,76	42

Districten van Adel.

Hoofdlengte in %		Adel Sangalla'	Vrijen	Erfslaven	Gewone slaven
Zeer lang	(200 en meer)	—	—	1,82	—
Lang	(190 — 199)	32,14	28,57	16,36	17,65
Middelml. lang	(182 — 189)	48,21	57,14	34,55	35,29
Kort	(181 en minder)	19,64	14,29	47,27	47,06

Hoofdbreedte in %

Zeer smal	(138 en minder)	1,79	7,14	9,90	6,25
Smal	(139 — 149)	46,43	50,—	76,36	70,59
Middelml. breed	(150 — 158)	42,86	42,86	16,36	23,53
Breed	(159 en meer)	8,93	—	—	—

Hoofdindex in %

Dolichocephaal	(x — 75,9)	16,07	14,29	21,82	29,41
Mesocephaal	(76,0 — 80,9)	41,07	57,14	43,64	41,18
Brachycephaal	(81,0 — 85,4)	28,57	28,57	25,45	17,65
Hyperbrachycephaal	(85,5 — 91,0)	12,50	—	9,09	11,76
Isocephaal	(91,0 — x)	1,79	—	—	—

Districten zonder Adel.

Hoofdlengte in %		Distr. hoofden	Fam. Tikala	Vrijen Kesoe'	Slaven Kesoe'
Zeer lang	(200 en meer)	9,52	1,79	3,08	—
Lang	(190 — 199)	9,52	14,29	21,54	16,67
Middelml. lang	(182 — 189)	38,10	25,—	24,62	33,33
Kort	(181 en minder)	42,86	58,93	50,77	50,—

Hoofdbreedte in %		Distr. hoofden	Fam. Tikala	Vrijen Kesoe'	Slaven Kesoe'
Zeer smal	(138 en minder)	—	—	6,15	7,14
Smal.	(139 — 149)	28,57	39,29	47,69	64,29
Middel. breed	(150 — 158)	47,62	44,64	41,54	23,81
Breed	(159 en meer)	23,81	16,07	4,62	4,76
Hoofdindex in %					
Dolichocephaal	(x — 75,9)	9,52	5,36	20,—	4,76
Mesocephaal	(76,0 — 80,9)	14,29	25,—	26,15	47,62
Brachycephaal	(81,0 — 85,4)	52,38	35,71	26,15	30,95
Hyperbrachycephaal	(85,5 — 91,0)	19,05	23,21	24,62	11,90
Isocephaal	(91,0 — x)	4,76	10,71	3,08	4,76

Bij de hoofdlangte en hoofdbreedte vinden we allerlei combinatie van gemiddelden, die ons echter reeds bekend zijn door de voorafgaande gedeelten van het onderzoek.

Nemen we eerst de cijfers van de districten met adel. De adel zelf heeft het hooge gemiddelde van de stamkampong der Toradja's (187,074) en een breedte die nog hooger is dan die der Boegineezen (149,59). Deze combinatie is ons bekend en vonden we voor de M.D.M.: ongetwijfeld, zooals ook uit de andere cijfers zal blijken, hebben we in deze adel de meest zuivere M.D.M.-groep te zien die dit materiaal bevat.

De aan hen van verre verwante adel van Kalossi, bestaat ook uit deze menschen maar meer gemengd met Boegineezen zoodat de hoofdlangte minder is.

De vrijen vormen een groep, waarvan de cijfers terugwijzen naar de groep die bestond uit Toradja's vermengd met M.D.M.

De erfslaven zijn verschillend van de vrijen, deze combinatie's van cijfers vonden we in de groepen die bestonden uit Toradja's met Boegineezen vermengd.

De gewone slaven verschillen niet van de erfslaven.

Bij de tweede groep cijfers valt op de hoofdlangte en hoofdbreedte van de districtshoofden. Een dergelijke groote breedte 152,58 gepaard gaande met een lengte van 184,34 werd in deze landen niet aangetroffen en komt alleen overeen met de adel van Zuid-Celebes waar de Goa adel een hoofdlangte heeft van 183,87 en een breedte van 152,87.

De vrijen en slaven, die gemeten werden verschillen niet van elkaar. Het district Kesoe' waar zij uit afkomstig zijn heeft echter

een verschillend samengestelde bevolking. Op een andere plaats in Kesoe' kreeg ik cijfers, die wijzen op een Toradja bevolking gemengd met Boegineezen, terwijl deze cijfers een M.D.M. bevolking aanwijzen met Boegineezen.

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	137,—	5,65	4,124	0,75	56
Vrijen.....	135,57	4,87	3,60	1,30	14
Erfsclaven.....	134,29	5,34	3,99	0,720	55
Gew. slaven.....	133,41	4,13	3,096	1,01	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Distri. hoofden.....	140,04	5,31	3,79	1,08	24
Fam. distr. hoofd Tikala...	137,196	6,75	4,920	0,90	56
Vrijen } Kesoe'.....	136,692	5,10	3,731	0,63	65
Slaven }	134,667	4,59	3,408	0,71	42
Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	122,125	5,73	4,692	0,77	56
Vrijen.....	119,62	6,76	5,66	1,873	13
Erfsclaven.....	118,62	6,03	5,08	0,837	52
Gew. slaven.....	118,—	5,28	4,48	1,32	16
<i>Districten zonder adel.</i>					
Distri. hoofden.....	123,88	6,05	4,88	1,23	24
Fam. distr. hoofd Tikala...	121,857	4,69	3,849	0,63	56
Vrijen } Kesoe'.....	122,826	4,51	3,672	0,66	46
Slaven }	121,265	5,24	4,321	0,90	34
Index. morph. jukb.	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	89,265	4,99	5,590	0,67	56
Vrijen.....	88,14	4,75	5,40	1,32	13
Erfsclaven.....	88,61	5,57	6,29	0,773	52
Gew. slaven.....	88,48	3,13	3,54	0,782	16
<i>Districten zonder adel.</i>					
Distri. hoofden.....	88,27	5,06	5,75	1,10	21
Fam. distr. hoofd Tikala...	89,044	5,74	6,446	0,77	56
Vrijen } Kesoe'.....	89,804	4,64	5,167	0,68	46
Slaven }	90,543	5,34	5,898	0,92	34

De jukboogbreedte die bij de meeste tot nog toe behandelde groepen weinig verschildte, is bij de adel hooger dan we elders vonden. Dit bevestigt het vermoeden reeds eerder geuit, dat de

M.D.M.-groep een hoogere jukbreedte heeft, die echter door de districtshoofden nog wordt overtroffen.

De meening, dat de morphologische gezichtshoogte van de M.D.M. ook hoger is dan die der andere groepen vindt hier eveneens zijn bevestiging, maar wordt echter ook hier door de districtshoofden overtroffen.

Kaakhoeksbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	105,364	5,23	4,964	0,71	55
Vrijen.....	105,—	4,79	4,57	1,28	14
Erfslaven.....	105,33	5,11	4,87	0,694	54
Gew. slaven.....	103,82	5,22	5,02	2,265	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden.....	107,390	6,56	6,14	1,36	23
Fam. dstr. hoofd Tikala...	105,500	5,28	5,005	0,71	56
Vrijen } Kesoe'.....	105,042	4,61	4,389	0,67	48
Slaven }	105,—	4,78	4,552	0,83	33
Voorhoofdsbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	106,839	3,92	3,669	0,52	56
Vrijen.....	—	—	—	—	—
Erfslaven.....	104,58	5,03	4,809	1,345	14
Gew. slaven.....	—	—	—	—	—
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden.....	108,58	3,75	3,45	0,766	24
Fam. distr. hoofd Tikala...	107,857	4,47	4,144	0,60	56
Vrijen } Kesoe'.....	107,271	3,73	3,477	0,54	48
Slaven }	106,735	3,31	3,101	0,57	34
Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	55,091	2,99	5,427	0,40	55
Vrijen.....	52,31	3,02	5,81	0,838	13
Erfslaven.....	52,04	1,32	2,54	0,18	52
Gew. slaven.....	50,18	3,35	6,70	0,813	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districtshoofden.....	57,—	4,20	7,37	0,847	24
Fam. distr. hoofd Tikala...	53,268	3,24	6,082	0,43	56
Vrijen } Kesoe'.....	54,500	3,77	6,917	0,56	46
Slaven }	52,735	3,89	7,377	0,67	34

Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	39,304	3,61	9,185	0,48	56
Vrijen.....	37,46	3,15	8,409	0,874	13
Erfslaven.....	37,58	2,76	7,36	0,384	52
Gew. slaven.....	38,71	1,84	4,72	0,447	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Distr. hoofden.....	40,33	5,17	12,82	1,055	24
Fam. dstr. hoofd Tikala...	38,696	3,06	7,908	0,41	56
Vrijen { Kesoe'.....	38,848	3,14	8,083	0,46	46
Slaven { Kesoe'.....	38,529	2,55	6,618	0,44	34
Neusindex	M.	6	v.	m.	n.
<i>Districten met adel.</i>					
Adel Sangalla'.....	71,045	6,66	9,374	0,90	55
Vrijen.....	71,70	5,50	7,671	1,526	13
Erfslaven.....	72,90	8,16	11,18	1,131	52
Gew. slaven.....	77,39	5,05	6,56	1,22	17
<i>Districten zonder adel.</i>					
Districts hoofden.....	70,99	8,33	11,70	1,82	31
Fam. dstr. hoofd Tikala...	72,793	5,92	8,133	0,79	56
Vrijen { Kesoe'.....	71,519	6,56	9,172	0,97	46
Slaven { Kesoe'.....	73,451	6,68	9,094	1,51	34

De neuslengte en neusbreedte van de districtshoofden is aanzienlijk hooger dan van eenige andere groep.

Somatoskopische kenmerken.

Het gemakkelijkste is het deze kenmerken van de geheele bevolking van de Sa'dan-Toradjalanden tegelijk te bespreken.

Bij de kin interesseert ons evenals bij de Rongkong-Toradja de naar achter wijkende vorm het meest, daar dit een Negrito en Wedda kenmerk is. De hoogste percentages vinden we in de volgende districten:

Pangalla' betoel	37.18%
Pangalla' lolay	31.53%
Dende	35.19%
Batoe-aloe	46.05%

Bij de gemetenen uit de overige districten komt deze vorm in veel mindere mate voor, maar ontbreken doet hij nergens.

De kin bij de meeste Toradja's heeft een rechte vorm.

Van het voorhoofd werd de zeer korte rechte vorm, die ongetwijfeld een Negritokenmerk is, vooral gevonden in:

Pangalla' betoel	17.65%
Pangalla' lolay	19.09%

De lange, naar achter gebogen vorm, die kenmerkend is voor de Wedda werd het meest aangetroffen op de volgende plaatsen:

Limbong	13.73%
Batoe-aloe	17.39%
Minanga	17.98%
Pangalla' betoel	25.—%

De oorlel, die als hij vrijwel ontbreekt zeer zeker naar bovengenoemde bevolkingsgroepen wijst, vinden we in hoog percentage in:

Pangalla' betoel	25.62%
Pangalla' lolay	22.94%
Minanga	26.85%
Koerra	38.67%

De Wedda- en Negritovorm van de kin, het voorhoofd en oorlel vinden we het meest in de beide Panggalla's, die in het Noorden van de Sa'danlanden zijn gelegen, waar ook Minanga ligt. (Zie de foto's van dit gebied).

De bevolking van Boeka, de stamkampong van de Rongkong-Toradja's, die ik meen dat een Wedda-inslag heeft, is oorspronkelijk ook uit deze streken afkomstig; waarschijnlijk hebben deze primitieve bevolkingsgroepen zich hier tot op vrij recente datum gehandhaafd, een gedeelte trok weg, de anderen werden vermengd met de indringers, maar hun sporen zijn nog duidelijk te vinden.

Batoe-aloe en Limbong die ook een hoog percentage van deze kenmerken hebben, zijn overwegend slavenkampongs in het district Sangalla' waar dus de adel regeert. Men vraagt zich nu vanzelf af of toen de Toradja deze landen bereikte, hij zooals gewoonlijk gebeurt, de primitieve bevolking tot slaaf maakte en zich daar in de loop der tijden mee vermengde.

De oogkleur is geheel in overeenstemming met wat we bij de Rongkong-Toradja vonden. In de groepen, waar we ook uit uit andere gegevens weten dat de Toradja overheerscht, vinden we een hoog percentage kleur 3.

Limbong 71.74%

Pali 60.24%

Batoe-aloe 71.83%

Overheerscht echter de Mongoolsche Deutero-Maleier dan treedt kleur 4, een lichter bruin op de voorgrond.

Adel Sangalla' 57.14%

Baroeppoe 58.49%

Ook de Boeginees heeft deze kleur, wat later nog nader vermeld zal worden.

Het oog van de Mongoolsche Deutero-Maleier heeft een opvallend scheeve stand en een zeer groote Mongolenplooï.

De haarkleur is ook hier overal gelijk; de haarvorm is echter zeer verschillend.

Op die plaatsen waar de Toradja veelvuldig voorkomt, vinden we hooge percentage golf en spiraalvormig haar.

Limbong	golf:	26.03%	spiraal:	5.41%
---------	-------	--------	----------	-------

Pali	„	18.07%	„	26.51%
------	---	--------	---	--------

Batoe-aloe	„	6.25%	„	22.92%
------------	---	-------	---	--------

Tapparan	„	21.82%	„	24.55%
----------	---	--------	---	--------

Of dit nog wijst op resten van de oude bevolking of bij de Toradja zelf behoort, zou ik op grond van dit onderzoek niet durven uitmaken, daar ook het sluike haar in deze grepen goed vertegenwoordigd is.

De Mongoolsche Deutero-Maleier heeft dikke stijve haren, gewoonlijk straf genoemd. Onder de groepen waar hij veel voorkomt, treft men deze haarsoort in een hoog percentage aan.

Baroeppoe 44.90%

Rantoeboea 22.58%

In de groepen waar de Boeginees sterk vertegenwoordigd is, is dit ook het geval met het sluike haar.

Samenvatting kenmerken Mongoolsche Deutero-Maleier.

Door de bewerking van het Sa'dan-Toradja materiaal is het ons eenigermate gelukt de kenmerken van de Mongoolsche Deutero-Maleier, die vanaf het Noorden Celebes bereikte en doordrong, te leeren kennen.

De lichaamlengte is klein.

De hoofd lengte is middelmatig lang.

De hoofdbreedte is smal tot middelmatig breed.

De hoofdindex is mesocephaal tot brachycephaal.

De jukboogbreedte is middelmatig breed.

De morphologische gezichtshoogte is middelmatig lang.

De index leptoprosoop.

De neusindex is mesorriën.

De oogkleur 4 met zware Mongolenplooi.

Scheeve stand der oogen.

De haarvorm is stijf en dik.

C. Boegineezen en Makassaren.

Het stuk ten Zuiden van de Sa'dan-Toradjalanden is bewoond door een mengbevolking, hoofdzakelijk uit Toradja's en Boegineezen bestaande. In Doerie zag ik vele zuivere Proto-Maleiers naast Boegineezen. Daar dit mengsel anthropologisch geen nieuwe gegevens bood, besloot ik deze landstreek over te slaan en meer Zuidelijk in het echte Boegineesche land verder te werken.

Dit is het land om Watampone, het rijk van de vorst van Bone, dat in de vlakte bewoond is door vrijwel zuivere Boegineezen, maar in de bergen een daarvan afwijkende bevolking heeft. In beide streken werd gemeten en ook nog in Maros, het Zuid-Westelijkste punt van het Boegineesche land, grenzend aan dat der Makassaren. Het laatste wordt bestuurd door de vorst van Goa en is de rest van een oud en machtig rijk, dat zich vroeger ook over andere eilanden uitstreckte. In de 16e eeuw veroverde de vorst van Goa een klein rijkje, dat even buiten Makassar ligt en waarvan de bevolking nu nog wordt onderscheiden van de Goarees. Tot dit oude gebied behoort de dessa Limbong die daarom speciaal werd gemeten; het merkwaardigste is, dat hoewel het zoo dicht bij Makassar ligt ik de indruk kreeg dat hier een Wedda-inslag aanwezig was.

In de bergen oostelijk van Makassar ligt een streek waar adat en taal eenigszins afwijkend is. Daar ik hier op een passerdag kwam, gelukte het mij de echte bergbewoners te meten en ook de gene die tusschen de vlakte en de bergen wonen.

Over de samenstelling van de bevolking van dit Zuidwestelijk schiereiland zou ik het volgende willen opmerken.

Terugkomende uit het Sa'dan Toradjaland, waar ik dus de bevolking goed had leeren kennen, viel het mij op dat ik overal, zoowel in het Boegineesche als in het Makassaarsche land Tora-

dja's zag. In iedere plaats waar ik kwam was hij aanwezig en ook langs de groote weg zag ik hem voortdurend. Alleen in Watampone, daar waar de Boeginees het zuiverst voorkomt was hij zeldzaam.

Ik meen dan ook dat we in de Toradja de vroegere bewoner van dit schiereiland hebben te zien, die aan de kusten verdrongen is door de Boeginees, zijn meerdere in cultuur.

De verschillen, die de cijfers op dit schiereiland vertonen, zijn mijns inziens terug te voeren op de verschillende verhoudingen, die tusschen deze twee groepen plaatselijk bestaan.

Nu rijst de vraag, komt in deze streken de Mongoolsche Deutero-Maleier uit de Toradjalanden ook voor? Hierover heb ik mij de volgende meening gevormd. Deze man, die wat cultuur betreft ongetwijfeld de mindere is van de Boeginees is het niet gelukt in behoorlijk aantal in deze streken binnen te dringen. Dat hij niet geheel onthrekt blijkt uit sommige cijfers en ook uit het stipdiagram van hoofdlangte en hoofdbreedte. Zijn aantal is echter gering. In het Makassaarsche land ontbreekt hij, maar in de bergstreken waar boven al sprake van was en waar de adat en het dialect afwijkt, vindt men hem wel.

Al metende was ik dadelijk al zeer verwonderd hier in plaats van — zooals te verwachten — een afname van Deutero-Maleische kenmerking, een zeer sterke toename te constateeren. Zooals dadelijk ook uit de cijfers duidelijk zal worden is het afwijkende van deze bevolking aan het binnendringen van deze M.D.M. te wijten.

Wat is nu het verschil tusschen de Makassar en de Boeginees? Mijns inziens berust het op het volgende: de echte Boeginees zooals hij in de vlakte van het Bone'sche voorkomt is een vrijwel zuivere vertegenwoordiger van zijn soort. De Makassar daarentegen is oorspronkelijk dezelfde mensch maar heeft zich sterk met de Toradja's vermengd, zoodat hier een eenigszins afwijkend volk uit ontstaan is.

Een verschil, maar zeker van veel minder belang, is dat in het Boegineesche land deze M.D.M. wel aanwezig is, in het Makassaarsche land behalve om Pao niet.

De verwantschap, die er tusschen de talen bestaat van Boegineezen, Makassaren en Sa'dan-Toradjas zal ongetwijfeld op deze gemeenschappelijke Toradja-onderlaag terug te voeren zijn.

Nu rest ons nog een beschouwing over de Toala's, die door de SARASIN's ¹⁾ als Wedda's beschreven zijn en als zoodanig een zekere vermaardheid hebben verkregen. Deze Toala's wonen in de bergen ten Westen van Watampone, dat door de kalkformatie waaruit het bestaat talloze natuurlijke holen heeft, waar door de SARASIN's steenen bijltjes etc. werden gevonden. Ze meenden hier te stuiten op resten van een oude cultuur en een oude bevolking, welke laatste echter al vermengd was met Boegineezen.

Op hun uitgebreide reizen door Celebes zoeken zij ook elders naar deze Toala's en komen tenslotte tot de conclusie dat overal in Celebes sporen van hen te vinden zijn. Zij meenen dat deze Toala's de meeste overeenkomst vertoonen met de Wedda's van Ceylon en worden dan ook door hen als zoodanig beschouwd.

In 1930 en 1937 onderzocht VAN STEIN CALLENFELS deze grotten en mat tegelijk de Toala's. De resultaten zijn door MIJSBERG bewerkt en zoo juist gepubliceerd ²⁾. Er blijkt uit, dat er geen verschil is tusschen de Toala's en de menschen uit Z. Bone, die ter vergelijking gemeten werden.

Op grond van mijn eigen onderzoekingen meen ik dat we de Toala's moeten opvatten als een menging van Toradja's en Boegineezen; een Weddainslag werd door mij niet waargenomen. Daar echter op de foto's door de SARASIN's gepubliceerd, deze hier en daar wel aanwezig is, door hen bovendien een vorige generatie werd gemeten, zal in deze bevolking ongetwijfeld ook een Wedda-inslag aanwezig zijn, zooals door mij elders ook werd gevonden.

Dat de Toala-cijfers van VAN STEIN CALLENFELS niet afwijken van die van Zuid-Bone behoeft ons niet te verwonderen; ongetwijfeld heeft hij daar een dergelijke menggroep gemeten die immers overal op het schiereiland voorkomen. Daar de verschillende die nu bekend zijn van de Toala's gemakkelijker te begrijpen zijn na behandeling van de door mij verkregen cijfers van Boegineezen op verschillende plaatsen, zal ik na afloop daarvan nog op het Toala-vraagstuk terugkomen.

In onderstaande lijsten zijn de door mij gemeten Toala's vermeld onder de naam van hun landstreek, Tello Lempoi.

¹⁾ P. en F. SARASIN: Reisen in Celebes 1905.

P. en F. SARASIN: Versuch einer Anthropologie der Insel Celebes 1905.

²⁾ MIJSBERG, Prof. Dr. W. A.: De anthrop. beteekenis van de Toala's in Zuid-Celebes. Geneesk. Tijdschr. v. Ned.-Ind. 1941.

Bij de behandeling van anthropologische kenmerken is het meest overzichtelijk de Boeginees en Makassar tegelijk te behandelen.

Gemeten werden 225 Boegineezen en 249 Makassaren.

Lich. lengte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	159,82	5,54	3,46	0,566	97
Sopeng.....	158,57	6,86	4,33	0,792	75
Tello Lempoi.....	159,30	5,71	3,57	1,144	25
Maros.....	—	—	—	—	—
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	159,87	4,50	2,82	0,510	78
Manoedjoe.....	157,45	4,84	3,07	0,555	76
Pao.....	157,69	5,07	3,22	0,527	93

De gemiddelden van de lichaamslengte geven zeer weinig verschillen te zien. De SARASIN's vonden voor 10 gemeten Toala's: 157.5.

Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	178,29	5,95	3,34	0,607	96
Sopeng.....	178,77	6,27	3,51	0,724	75
Tello Lempoi.....	179,60	6,83	3,79	1,367	25
Maros.....	179,24	5,86	3,27	1,09	29
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	179,99	6,28	3,49	0,707	79
Manoedjoe.....	178,18	5,93	3,33	0,676	77
Pao.....	181,15	6,04	3,34	0,630	91
Hoofdbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	149,59	4,98	3,33	0,508	96
Sopeng.....	147,27	5,55	3,77	0,641	75
Tello Lempoi.....	144,88	4,56	3,15	0,912	25
Maros.....	150,79	6,61	4,38	1,23	29
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	146,28	3,98	3,41	0,557	80
Manoedjoe.....	148,03	4,65	3,14	0,530	77
Pao.....	148,54	4,19	2,82	0,435	92

Hoofdindex	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	83,99	6,07	7,23	0,620	96
Sopeng.....	82,52	3,98	4,82	0,470	75
Tello Lempoi.....	80,74	3,46	4,28	0,692	25
Maros.....	83,31	5,59	6,71	1,04	29
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	81,19	4,16	5,12	0,465	80
Manoedjoe.....	83,14	4,08	4,92	0,465	77
Pao.....	82,72	3,81	4,63	0,396	92

Hoofdlengte in %	Oelawan	Sopeng	Maros	Limbong	Manoedjoe	Pao
Zeer lang.....	—	—	—	1,25	—	—
Lang.....	4,17	4,—	6,90	10,—	2,60	9,68
Middelm. lang....	25,—	32,—	34,48	32,50	28,57	41,94
Kort.....	70,83	64,—	58,62	56,25	68,80	48,28

Hoofdbreedte in %						
Zeer smal.....	—	6,67	10,34	6,25	2,60	3,23
Smal.....	47,92	61,33	34,48	70,—	59,74	52,69
Middelm. breed....	46,88	30,67	44,89	22,50	36,36	40,86
breed.....	5,21	1,33	10,34	1,25	1,30	3,23

Hoofdindex in %						
Dolichocephaal...	1,04	2,67	6,90	10,—	3,90	3,23
Mesocephaal.....	22,92	30,67	27,59	41,25	24,68	33,33
Brachycephaal...	38,54	44,—	27,59	35,—	45,45	45,16
Hyperbrachycephaal.....	34,37	21,33	31,03	12,30	23,38	17,20
socephaal.....	3,13	1,33	6,90	1,25	2,60	1,08

De hoofdlengte, is wat de gemiddelden betreft zeer eenvormig. Bekijken wij echter de percentages van de verschillende groepen, dan vinden we dat Pao en Limbong respectievelijk 9,68% en 11,25% lange hoofden hebben terwijl Oelawan 4,17% en Manoedjoe er slechts 2,60% heeft. Deze twee laatsten hebben echter 70% korte hoofden, dus meer dan de andere.

De hoofdbreedte vertoont in de gemiddelden iets meer verschil. Er is hier echter geen samengaan van Limbong en Pao zooals voor de hoofdlangte het geval is. Terwijl Limbong als gemiddelde 146,28 heeft met 76,25% smalle hoofden, vertoont Pao een gemiddeld cijfer van 148,46 met 55,92% voor de smalle groep. Het verschil tusschen deze twee plaatsen moet mijns inziens geweten worden aan het feit dat de bevolking van Limbong bestaat uit een vermenging van Toradja's en Boegineezen terwijl bij Pao de Mongoolsche Deutero-Maleier aanwezig is. Deze heeft de hoofdlangte van de Toradja, en er moet dus wat dit betreft een samengaan zijn met Limbong; maar daar de hoofdbreedte aanzienlijk hooger is, moeten zij hierin verschillen.

Uit de % van de verschillende streken valt nog meer af te leiden. Rangschikt men ze naar afname van het aantal korte hoofden, dan blijkt dit tevens de volgorde te zijn waarin het aantal smalle hoofden toeneemt.

	% korte hoofden	% smalle hoofden
Oelawan.....	70,83	47,92
Manoedjoe.....	68,80	62,34
Sopeng.....	64,—	68,—
Maros.....	58,62	44,82
Limbong.....	56,25	76,25
Tello Lempoi.....	56,—	84,—
Pao.....	48,38	55,92

In de laatste rij vormt Maros een uitzondering wat wellicht te wijten is aan het kleine aantal gemetene. Dat Pao eveneens niet op de juiste plaats staat, bewijst slechts wat boven gezegd is.

Ik meen dat bovenstaand lijstje uitdrukt de toename van de Toradjamenging onder de Boegineezen, met uitzondering van Pao, zoodat we in Oelawan de minst gemengde, in Tello de meest gemengde, hebben te zien.

De maten, die SARASIN voor de Toala's vond zijn:

Hoofdlangte: 181,2, hoofdbreedte: 145,6, hoofdindex: 80,4,
 $n = 10$.

Komen we nog even terug op het feit dat de gemiddelde hoofdlangte voor al deze groepen, uitgezonderd Pao, gelijk is. Ongetwijfeld is dit in tegenstelling met het zoo juist gevondene, want meer Toradja-menging zou een langer hoofd moeten beteekenen.

Uit het stipdiagram van de Boegineezen (Oelawan — Sopeng) blijkt dat deze echter gemengd zijn met de M.D.M. Deze heeft eenzelfde hoofd lengte als de Toradja, zoodat het gemiddelde op dezelfde wijze beïnvloed wordt. Omgekeerd blijkt hieruit dat de veronderstelling van de aanwezigheid van de M.D.M.-groep geheel juist is.

Wat de index betreft zou ik nog willen wijzen op Limbong met 10% dolichocephalen en 41,25% mesocephalen, wat wellicht te maken heeft met de vermeende Wedda-inslag. Ook in Tello Lempooi vinden we dergelijke hoge getallen.

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan	136,73	4,84	3,54	0,494	96
Sopeng	135,91	4,69	3,45	0,545	74
Tello Lempoi	135,48	5,23	3,86	1,—	25
Maros	135,80	5,70	4,19	1,06	29
<i>Makassaren.</i>					
Limbong	134,22	5,31	3,96	0,590	80
Manoedjoe	135,38	4,51	3,33	0,514	77
Pao	135,87	5,66	4,17	0,588	93
Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	123,64	5,60	4,54	0,568	97
Sopeng.....	124,46	6,75	5,45	0,819	68
Tello Lempoi.....	124,04	5,37	4,329	1,07	25
Maros.....	124,21	5,10	4,12	0,964	28
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	126,24	5,71	4,53	0,643	79
Manoedjoe.....	118,40	5,31	4,48	0,605	77
Pao.....	121,07	5,95	4,92	0,617	93
Index, morph. juk	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	90,96	5,01	5,51	0,512	96
Sopeng.....	91,52	5,28	5,77	0,645	67
Tello Lempoi.....	91,02	—	—	—	—
Maros.....	92,08	4,67	5,07	0,883	28
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	94,13	4,93	5,13	0,554	79
Manoedjoe.....	87,60	4,38	5,—	0,499	77
Pao.....	88,92	5,—	5,62	0,52	93

De jukboogbreedte geeft gemiddeld een vrij gelijkmatig cijfer met Oelawan als hoogste, Limbong als laagste. Wat in overeenstemming is met het gevondene, dat de Toradja een kortere jukboogbreedte heeft dan de Boegineezen.

Pao vertoont door zijn M.D.M.-inslag 17,91% breede jukbogen tegen Manoedjoe 6,25%, wat te verwachten was en bevestigd wordt door Oelawan en Sopeng met respectievelijk 15,62% en 12,16% breede jukbogen.

De morph. gez. hoogte is bij de Boegineezen aanzienlijk grooter dan bij de Toradja zooals reeds vroeger werd vermeld.

Kaakhoeksbreedte	M.	6	v.	m.	p.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	105,86	5,47	5,16	0,564	94
Sopeng.....	104,01	4,—	3,85	0,479	70
Tello Lempoi.....	102,92	4,47	4,34	0,894	25
Maros.....	104,93	4,71	4,49	0,875	29
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	104,05	5,95	5,72	0,666	80
Manoedjoe.....	105,13	4,56	4,34	0,523	76
Pao.....	104,05	3,48	3,35	0,362	93
Voorhoofdsbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	106,94	3,71	3,47	0,378	96
Sopeng.....	105,81	3,91	3,69	0,458	73
Tello Lempoi.....	108,—	3,89	3,60	0,778	25
Maros.....	107,88	3,46	3,21	0,399	27
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	107,83	3,76	3,49	0,421	80
Manoedjoe.....	107,99	4,19	3,88	0,478	77
Pao.....	107,66	4,87	4,52	0,505	93
Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	53,38	3,70	6,94	0,375	97
Sopeng.....	53,42	3,79	7,09	0,467	66
Tello Lempoi.....	52,08	3,91	7,52	0,732	25
Maros.....	54,36	5,—	9,27	0,945	28
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	54,25	3,40	6,27	0,382	79
Manoedjoe.....	52,39	3,59	6,85	0,409	77
Pao.....	52,59	4,02	7,64	0,418	93

Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	38,77	2,66	6,82	0,270	97
Sopeng.....	37,94	2,89	7,61	0,354	67
Tello Lempoi.....	36,84	2,49	6,76	0,498	25
Maros.....	39,21	4,46	11,50	0,843	28
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	38,67	2,55	6,59	0,290	79
Manoedjoe.....	38,82	2,61	6,69	0,298	77
Pao.....	39,09	2,75	7,05	0,28	93
Neusindex	M.	6	v.	m.	h.
<i>Boegineezen.</i>					
Oelawan.....	72,94	6,76	9,26	0,686	97
Sopeng.....	71,33	7,02	9,84	0,864	66
Tello Lempoi.....	71,16	8,23	11,37	1,650	25
Maros.....	72,95	9,29	12,70	1,750	28
<i>Makassaren.</i>					
Limbong.....	71,72	6,79	9,48	0,764	79
Manoedjoe.....	74,72	6,54	8,80	0,745	77
Pao.....	74,75	7,02	9,37	0,728	93

De *kin* is overwegend recht, de naar achter wegbuigende vorm, die een Wedda-kenmerk is vinden wij bij Limbong voor 15,19%.

De *oogkleur* van de Boegineezen is lichter dan die van de Toradja en is gelijk aan kleur 4 van de Augenfarbentabel, zooals we ook voor de M.D.M. vonden.

Oelawan heeft deze kleur voor 67,37%, Pao voor 80,22% terwijl Limbong waar dus meer Toradja-menging is 56,41% van kleur 3 en 41,03% van kleur 4 vertoont.

De haarvorm is overwegend sluiik, Limbong heeft echter 54,84% sluiik en 25,81% golf haar.

Komen we nu nog terug op het Toala-vraagstuk en de cijfers die door de SARASIN's en VAN STEIN CALLENFELS zijn verkregen:

	Boegineezen CALL.	Sopeng	Toala's CALL.	Toala's SARASIN	Tello Lempoi
Hoofdlengte.....	177,04	178,77	177,74	181,21	179,60
Hoofdbreedte.....	147,28	147,27	148,09	145,60	144,88
Hoofdindex.....	83,31	82,52	83,40	80,44	80,74
Lich. lengte.....	155,80	158,57	157,36	157,54	159,30
Jukboogbreedte.....	134,02	135,91	134,26	139,—	135,48
Morph. gez. hoogte.....	116,40	124,46	116,61	107,—	124,04
Index J.M.....	86,95	91,52	86,95	77,02	91,62
Kaakhoeksbreedte.....	103,91	104,01	103,57	—	102,92
Neuslengte.....	52,66	53,42	52,46	—	52,08
Neusbreedte.....	37,68	37,94	38,18	—	36,84
Neusindex.....	72,04	71,33	73,09	99,50	71,16
Voorhoofd.....	—	105,81	—	—	108,—

Uit bovenstaande cijfers blijkt de groote overeenkomst die er bestaat tusschen de Boegineezen en Toala's VAN STEIN CALLENFELS en de bevolking die door mij in Sopeng werd gemeten.

De door VAN STEIN CALLENFELS gemeten Toala's werden zorgvuldig door hem uitgezocht en zijn uitsluitend personen, die zoover bekend steeds in die streken gewoond hebben. Desniet-tegenstaande is uit de cijfers een Boegineesche invloed zonder meer duidelijk.

De Boegineezen, alle uit Zuid-Bone afkomstig, werden door hem ter vergelijking gemeten.

Uit het werk van VAN STEIN CALLENFELS, zou men tot de conclusie komen dat er geen verschil is tusschen de Toala en de Boeginees. Dit is echter ten eene male onjuist. Deze Boegineezen stellen eveneens een menggroep voor. Had VAN STEIN CALLENFELS zuivere Boegineezen gemeten, dan zou het verschil hem zonder meer zijn opgevallen.

Tusschen de cijfers van de Toala's van Sarasin en die van Tello Lempoi is groote overeenkomst. Ze verschillen met de voorgaande, en stellen ongetwijfeld groepen voor die meer Toradja bloed bevatten.

De Toala's die nu drie maal door verschillende personen gemeen werden, stellen een menggroep van Toradja's en Boegineezen voor, die te oordeelen naar de foto's van de Sarasin's ongetwijfeld een Wedda-inslag hebben; deze werd echter door mij bij deze jongere generatie, en het kleine aantal dat ik zag, niet meer achterhaald.

De adel.

Het Zuidelijk gedeelte van Celebes heeft een zeer hooge adel, die vertegenwoordigd wordt door de zelfbestuurders van de Boegineesche en Makassaarsche landen.

Moeilijk is het iets naders van de herkomst van deze adel te weten te komen, wat te meer jammer is, daar uit de anthropologische kenmerken blijkt, dat deze adel een geheel vreemde groep vormt, die geheel afwijkt van de overige bevolking.

Loewoe', het Boegineesche land dat grenst aan het Rongkong-Toradjagebied, heeft een adel die nauw verwant is met die van Zuid-Celebes. Van deze adel wordt gezegd dat ze vermengd zou zijn met afstammelingen van Modjopait.; dit verhaal heb ik echter ook horen tegenspreken.

Volgens de stamboom die hangt in het kantoor van den zelfbestuurder van Bone telt men tot aan de stamvader 18 generaties; als men een generatie op 30 jaar rekent, dan komt men ongeveer tot jaar 1400.

In Goa rekent men dat er voor 1511 reeds 8 generaties waren, volgens deze berekening komt men op een veel vroegere datum.

Hoe het zij, de oorsprong van deze adel is zeer moeilijk na te gaan, de anthropologische kenmerken verschaffen hierover ook geen nadere gegevens, want de combinatie van cijfers zooals die bij deze groep voorkomt is in deze archipel niet bekend. Op zichzelf zegt dit niet zoo het veel, daar er betrekkelijk weinig gemeten is; maar door het beschavingpeil van den adel is de keus niet zoo heel groot, en de volken, die deze adel zouden kunnen vormen hebben voor zoover mij bekend, andere cijfers.

De indruk, die deze adel maakt doet ons inderdaad verder zoeken, en onze blik richten naar Voor-Indië. Verschillende personen van hooge adel maken de indruk van Hindoe-afkomst te zijn, o.a. door de lange gestalte, lange smalle handen, vorm van het gezicht etc. Het is echter moeilijk hier iets naders over te zeggen. Voor dat we van andere kant meer weten over de Hindoe's, die hier kwamen, wat er precies was met Modjopait etc. is het niet goed mogelijk te zoeken.

Onderzocht werd de adel van Bone, Wadjo en Sopeng, drie Boegineesche landen en die van Goa (Makassaarsch). Bone en Wadjo vertoonen er dergelijke overeenkomst van cijfers dat zij bij elkaar werden opgeteld. Daar in deze groepen niet alle perso-

nen van even hooge adel zijn, werd, door een hiertoe bekwaam persoon die zelf tot deze adel behoorde, het percentage hoog-adelijk bloed vastgesteld, wat de gemetenen hadden.

De 19 personen van de Bone-adel hadden alle boven de 50%, verschillende een veel hooger percentage. Van de 21 personen behorende tot de Wadjo-adel kan hetzelfde worden gezegd.

De adel van Sopeng wordt geacht minder aanzienlijk te zijn en inderdaad geven deze cijfers ook afwijkingen met de anderen te zien. Er werden 70 personen gemeten; onder hen waren 23 die voor meer dan 50% tot de hooge adel behooren, maar deze geven dezelfde cijfers als de overige, zoodat ze niet afzonderlijk vermeld werden.

Van de Goa-adel werden er 23 personen gemeten die alle van hooge adel waren.

Om de vergelijking met de bevolkingsgroepen waarover ze regeeren duidelijk te maken, zijn in de lijsten ook vermeld de cijfers van de Boegineezen, Toradja's en de Mongoolsche Deutero-Maleiers.

Lichaamslengte. Deze is grooter dan werd aangetroffen bij de Boeginees of een der andere gemeten groepen.

Lich. lengte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	162,34	6,48	4,—	1,025	40
Goa „	160,55	4,65	2,89	0,970	23
Sopeng „	162,87	5,25	3,23	0,628	70
Oelawan (Boeg.).....	159,82	5,54	3,46	0,566	97
Boeka (Torad.).....	155,775	6,04	3,872	8,67	81
Adel Sangalla' (M.D.M.)....	159,236	5,76	3,617	0,77	56
Hoofdlengte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	182,45	4,82	2,64	0,762	40
Goa „	183,87	5,73	3,12	1,192	23
Sopeng „	179,74	6,64	3,69	0,804	68
Oelawan (Boeg.).....	178,29	5,95	3,34	0,607	96
Boeka (Torad.).....	187,074	6,27	3,352	0,70	81
Adel Sangalla' (M.D.M.)....	187,089	5,89	3,148	0,79	56

Hoofdbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	152,27	5,49	3,67	0,868	40
Goa „	152,87	3,67	2,40	0,766	23
Sopeng „	150,10	5,55	3,70	0,664	70
Oelawan (Boeg.)	149,59	4,98	3,33	0,508	96
Boeka (Torad.)	143,23	6,16	4,301	0,68	81
Adel Sangalla' (M.D.M.)....	150,661	6,02	3,996	0,80	56

Hoofdindex	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	83,52	3,04	3,64	0,481	40
Goa „	83,13	2,86	3,45	0,597	23
Sopeng „	83,87	4,63	5,52	0,553	70
Oelawan (Boeg.)	83,99	6,07	7,23	0,620	96
Boeka (Torad.)	76,68	3,59	4,602	0,40	81
Adel S. (M.D.M.)	80,683	4,48	5,553	0,60	56

Hoofdlengte in %	B.W. adel	Goa adel	Sopeng adel	Oelawan	Boeka	San- galla' adel
Zeer lang.....	—	—	—	—	1,23	—
Lang.....	7,50	8,70	8,57	4,17	37,04	32,14
Middelst. lang....	50,—	60,87	27,14	25,—	40,74	48,21
Kort.....	42,50	30,43	64,29	70,83	20,99	19,64

Hoofdbreedte in %						
Zeer smal.....	2,50	—	4,29	—	22,22	1,79
Smal.....	17,50	21,74	41,43	47,92	62,96	46,43
Middelst. breed....	67,50	73,91	51,43	46,88	12,35	42,86
Breed.....	12,50	4,35	2,86	5,21	2,47	8,93

Hoofdindex in %						
Dolichocephaal...	2,50	—	5,71	1,04	38,27	16,07
Mesocephaal.....	17,50	17,39	21,74	22,92	51,85	41,07
Brachycephaal...	52,50	65,22	37,14	38,54	8,64	28,57
Hyper- brachycephaal	27,50	17,39	32,86	34,37	1,23	12,50
Isocephaal.....	—	—	2,86	3,13	—	1,79

Bekijken we de gemiddelden, zoo vallen zonder meer de afwijkende cijfers op, die vooral de Bone-Wadjo en de Goa adel

hebben in vergelijk met de drie menschentypen, die we hebben leeren kennen als bewoners van Zuid en Zuid-Midden Celebes.

De Sopeng adel vertoont cijfers die veel overeenkomst vertoonen met Oelawan.

Maken we van de hoofdlengte en -breedte weer een stipdiagram dan blijkt dat de meeste punten bij de Goa- en Bone-Wadjo adel vallen buiten het gebied van de tot nog toe bewerkte groepen. Enkele punten vallen binnen dat van de Boegineesche groep, waar deze adel ongetwijfeld min of meer mee zal zijn gemengd.

De Sopeng adel geeft echter een ander beeld, hier vallen de punten overwegend samen met die der Boegineezen; het kleine aantal punten komt in het gebied van de hierboven genoemde adel, en een ander klein aantal valt in het Toradja-gebied. We hebben hier dus inderdaad een sterk gemengde groep voor ons, die oorspronkelijk wellicht gelijkwaardig was, maar die vele bevolkingselementen heeft opgenomen. De waardeering die deze adel ten deel valt komt dus geheel overeen met hetgeen anthropologisch wordt gevonden.

De index is van deze drie groepen gelijk en is als zoodanig een mooi voorbeeld van de betrekkelijke waarde, die de index-cijfers hebben. Op grond hiervan zou men ze immers als gelijk beschouwen wat in werkelijkheid geheel onjuist is.

Jukboogbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	140,70	6,83	4,86	1,082	40
Goa „.....	137,43	5,—	3,64	1,044	23
Sopeng „.....	137,85	5,68	4,12	0,684	69
Oelawan (Boeg.).....	136,73	4,84	3,54	0,494	96
Boeka (Torad.).....	135,65	5,44	4,010	0,60	81
Adel (Sangalla' (M.D.M.)...	137,—	5,65	4,124	0,75	56
Morph. gez. hoogte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	127,82	5,29	4,20	0,847	39
Goa „.....	130,48	1,30	0,996	0,270	23
Sopeng „.....	124,35	5,70	4,75	0,796	55
Oelawan (Boeg.).....	123,64	5,60	4,54	0,568	97
Boeka (Torad.).....	116,93	5,04	4,310	0,56	80
Adel S. (M.D.M.).....	122,125	5,73	4,692	0,77	56

Index. morph. juk.	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	91,05	5,58	6,13	0,893	39
Goa „	95,15	6,06	6,37	1,32	23
Sopeng „	91,49	5,27	5,79	0,717	54
Oelawan (Boeg.)	90,96	5,01	5,51	0,152	96
Boeka (Torad.)	83,670	4,50	5,378	0,50	80
Adel S. (M.D.M.)	89,265	4,99	5,590	0,67	56

Bovenstaande cijfers zijn onderling wat verschillender. De jukboogbreedte van de Bone-Wadjo adel is aanzienlijk hoger dan die der overige groepen, terwijl hetzelfde geldt voor de morph. gezichtshoogte van Goa en dien tengevolge ook van de index. In vergelijking met de gewone bevolkingsgroepen zijn de twee bovenste groepen echter zeer afwijkend, terwijl de Sopeng adel door zijn gemengd karakter een grootere overeenkomst vertoont.

Kaakhoeksbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel	105,87	6,55	6,18	1,049	39
Goa „	103,—	4,84	4,70	1,01	23
Sopeng „	105,42	4,82	4,59	0,735	43
Oelawan (Boeg.)	105,86	5,47	5,16	0,564	94
Boeka (Torad.)	105,627	5,05	4,781	0,58	75
Adel Sangalla'	105,364	5,23	4,961	0,71	55

Voorhoofdsbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	109,62	3,87	3,53	0,620	39
Goa „	106,87	3,12	2,92	0,651	23
Sopeng „	105,36	3,81	3,62	0,575	44
Oelawan (Boeg.)	106,94	3,71	3,47	0,378	96
Boeka (Torad.)	107,383	4,04	3,762	0,45	81
Adel S. (M.D.M.)	106,839	3,92	3,669	0,52	56

De kaakhoeksbreedte geeft mindere verschillen te zien, evenals de voorhoofdsbreedte, waar echter de Bone-Wadjo adel sterk afwijkt.

Neushoogte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	55,62	2,76	4,97	0,442	39
Goa „.....	60,22	4,23	7,05	0,882	23
Sopeng „.....	54,57	3,28	6,01	0,436	56
Oelawan (Boeg.).....	53,38	3,70	6,94	0,375	97
Boeka (Torad.).....	53,013	3,31	6,244	0,37	80
Adel S. (M.D.M.).....	55,091	2,99	5,427	0,40	55
Neusbreedte	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	39,44	2,79	7,07	0,446	39
Goa „.....	38,03	2,84	7,47	0,592	23
Sopeng „.....	38,11	2,48	6,53	0,332	56
Oelawan (Boeg.).....	38,77	2,66	6,82	0,270	97
Boeka (Torad.).....	39,012	3,21	8,228	0,36	80
Adel S. (M.D.M.).....	39,304	3,61	9,185	0,48	56
Neusindex	M.	6	v.	m.	n.
Bone-Wadjo adel.....	71,09	5,74	8,09	0,919	39
Goa „.....	63,92	6,59	1,03	1,38	23
Sopeng „.....	70,18	5,49	7,84	0,733	56
Oelawan (Boeg.).....	72,94	6,76	9,26	0,686	97
Boeka (Torad.).....	73,828	7,45	10,091	0,83	80
Adel S. (M.D.M.).....	71,045	6,66	9,374	0,90	55

Bij deze cijfers is de adel van Goa afwijkend door de langere neus en daardoor kleinere index. De neusbreedte geeft voor alle groepen opvallend weinig verschil.

Als oogkleur komt hier zoowel kleur 3 als 4 voor. De adel van Bone en Wadjo heeft 43.90% kleur 3; 46.34% kleur 4. Bij de Goa adel is de kleur wat donkerder.

De haarvorm is overwegend sluik; het spiraalvormige is geheel afwezig; terwijl het golvend nog het meest bij de Bone-Wadjo adel voorkomt.

Samenvattend kunnen we zeggen, dat de adel van Zuid-Celebes anthropologisch afwijkt van de gewone bevolking. De verschillen die ze in vergelijking met deze geeft, zijn van dien aard, dat we mogen aannemen dat ze van geheel andere oorsprong is. Door onbekende oorzaak is ze hierheen gekomen en heeft de heer-

schappij over dit land verkregen. Vanwaar ze afkomstig is, zal wellicht langs andere weg moeten worden vastgesteld.

Samenvatting.

Bij de beschouwing van de bevolking van Zuid-West en Zuid-Midden Celebes komen we tot de conclusie dat deze voornamelijk gevormd wordt door drie componenten.

1. de Toradja, een proto-Maleier, die de eigenlijke bewoner is.
2. een deuterio-Maleier met sterk mongoolsche kenmerken, die het eiland waarschijnlijk vanaf het Noorden heeft door-drongen.
3. de Boeginees, die zich aan de kusten vestigde en steeds verder het land indringt.

Verder zijn in dit gebied zeker Negrito-sporen gevonden en hoogst waarschijnlijk ook die van de Wedda.

Behandeld werden de volgende gebieden:

1. Het Rongkong-Toradja land, dat wat betreft Beneden-Rongkong bewoond wordt door de drie hierboven genoemde groepen. Van Boven-Rongkong werd een stamkampong gemeten, die vrij zuiver Proto-Maleisch is met wellicht een Wedda-inslag.

2. Het Sa'dan-Toradjaland dat bevolkt wordt door de drie genoemde groepen, waarvan in de verschillende districten de onderlinge verhouding echter wisselt.

In drie districten is een adelstand, die blijkt te bestaan uit de Mongoolsche Deuterio-Maleier, de verdere bevolking bestaat hier uit vrijen en slaven. De eerste zijn Toradja's, dus Proto-Maleiers vermengd met Mongoolsche Deuterio-Maleiers; de laatste die onderscheiden worden in erfslaven en gewone slaven zijn beide Toradja's met een Boegineesche inslag.

In de overige districten zijn slechts twee standen, de vrijen en de slaven. In Kesoe' waar beide afzonderlijk gemeten werden, was geen verschil tusschen deze, wat geheel in overeenstemming is met de verhalen die hierover bekend zijn.

Uit de belangrijkste familie's der vrijen komen de districts-hoofden voort, die anthropologisch afwijken van de bevolking en samenhang vertoonen met de adel van Zuid-Celebes.

Over deze verwantschap is een verhaal bekend, dat echter door de adel van bovengenoemde drie districten verteld wordt als bij

Fig. 1.

Fig. 4.

Fig. 2.

Fig. 3.

Fig. 5.

1. Oorspronkelijke Toradja typen (vrij zuiver).
2. Oorspronkelijke Toradja type (vrij zuiver).
3. Toradja type met MDM. inslag.
4. Mongoolsch Deutero-Maleisch type.
5. Mongoolsch Deutero-Maleisch type (foto Hr. Tanes).

Fig. 6.

Fig. 9.

Fig. 7.

Fig. 10.

Fig. 8.

Fig. 11.

6. Boegineezen uit Midden-Bone.
7. Boegineezen uit Midden-Bone (bij de langste is de Toradja inslag duidelijk).
8. Mengtypen uit Pangala' betoel. (Sa'dan Toradja-land).
9. Mengtypen uit Pangala' betoel. (Sa'dan Toradja-land).
10. Mengtypen uit Pangala' betoel. (Sa'dan Toradja-land).
11. Makassaren uit Manoedjoe (de Toradja inslag is bij enkele zeer duidelijk waarneembaar).

hèn te behooren. Dit is echter onjuist, daar zij anthropologisch tot een geheel andere groep behooren, en dit op deze vooraanstaande familie's slaat.

3. *Boegineezen en Makassaren.*

De bevolking van het Zuid-Westelijke schiereiland is in hoofdzaak Boeginees, maar overal zijn nog resten van de oude bevolking, de Toradja's te vinden, vooral in de bergen.

De Mongoolsche Deutero-Maleier is in het Boeginsche land aanwezig.

In het Makassaarsche land ontbreekt hij; hij heeft zich hier alleen gevestigd in de buurt van Pao, een bergstreek, waar de adat en taal afwijkt van het overige Makassaarsche land.

Het verschil tusschen Boegineezen en Makassaren berust mijns inziens op de verhouding, waarin ze met de Toradja's gemengd zijn. De Makassaarsche landen worden bevolkt door Boegineezen met zeer veel Toradja's vermengd, terwijl in de vlakte in de Boegineesche landen zeer weinig Toradja's voorkomen.

Zij worden geregeerd door een adelstand met volkomen afwijkende kenmerken, die anthropologisch niets met de bevolking te maken heeft. Wellicht moet hier aan Hindoe-afstamming worden gedacht.

Een kort overzicht over de anthropologische kenmerken van de verschillende typen zijn in het artikel te vinden.

Summary.

When we look at the population of South-West and South-Central Celebes we come to the conclusion that it is chiefly made up of three components:

1. The Toradja, a Proto-Malay who is the real inhabitant.
2. A Deutero-Malay with strong Mongolian characteristics who probably penetrated into the island from the North.
3. The Buginese who settled down along the coasts and are penetrating into the country more and more.

Moreover, Negrito-traces have certainly been found in the area and highly probably Wedda-traces too.

The following regions were studied:

1. The Rongkong-Toradja district that as regards Lower-Rongkong is inhabited by the three above-mentioned groups. An Upper-Rongkong tribe-kampong was measured that was rather pure Proto-Malay with perhaps some Wedda-characteristics.

2. The Sa'dan-Toradja district that is inhabited by the three above-mentioned groups whose mutual relation, however, varies in the different districts.

In the three districts there is a nobility which proves to consist of the Mongolian Deutero-Malay, while the rest of the population here consist of freemen and slaves. The former are Toradjas, Proto-Malays therefore mixed with Mongolian Deutero-Malays; the latter are distinguished in hereditary slaves and ordinary slaves both Toradjas with Buginese characteristics.

In the remaining districts there are only two classes, freemen and slaves. In Kesoe' where both were measured separately there was no difference between these two, which is quite in keeping with the stories known about them.

From the most important families of the freemen spring the chiefs of the district, who differ from the population anthropologically and show connection with the South-Celebes nobility.

A story is known about this relationship which, however, by the nobility of the above-mentioned three districts is said to belong to them. This, however, is not true as they belong to quite another group anthropologically and this refers to these leading families.

3. The Buginese and natives of Macassar district.

The population of the South-Western peninsula is chiefly Buginese but everywhere the remains of the old population, the Toradjas, are to be found, especially in the mountains.

The Mongolian Deutero-Malay is present in the Buginese district.

In the Macassar-district he is missing; he has only settled here in the neighbourhood of Pao, a mountainous region where the adat and language differ from the rest of the Macassar-district.

The difference between the Buginese and the natives of Macassar is, in my opinion, due to the proportion in which they are mixed with the Toradjas. The Macassar-districts are populated by Buginese people mixed with very many Toradjas while in the plains of the Buginese-districts very few Toradjas are found.

They are ruled by a nobility with totally different characteristics which has nothing to do with the population anthropologically. Perhaps Hindu-descent must be thought of here. A short survey of the anthropological characteristics of the different types is to be found in this article.

Verslagen en Berichten.

Geslaagd te Soerabaia voor het Indisch artsexamen:

13 Aug. 1941. MAS SOETOMO HARDJOSENTONO.